SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 10 GODINA I | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28098 | BEOGRAD, UTORAK, 20 APRILA 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | 3 DINARA PRIMERAK

OVDJE ĆE STAJATI NOVI BEOGRAD

Stojimo usred omladinske kolonije: pred nama ravnica između Save i Dunava, zapravo samo jedan dio prostora na kome će izrasti, veći i lepši, »grad iz koga je Komunistička partija Jugoslavije na čelu sa drugom Titom povela ustanak«. Maločas bili smo pred spomen-pločom, s nama je omladinac iz malog zagorskog sela Nisko, — sela »od 90 dima, koje upravo završava zadružni dom« — i u njegovim očima sijale su suze uzbuđenja dok je tiho ponavljao: »Kada ovde bude stajao Novi Beograd... neka ova ploča kazuje i potseća...« Novi Beograd već vidi Ivan Parčina, seljački omladinac iz Niskog, jer je njegova vjera sigurna, jer je on još ratujući u Mosećkom udarnom odredu naučio šta sve mogu oslobođene snage naroda.

Prolaze kolone. Sve seljačka omladina, devetnaest brigada. Šarene i bijele djevojačke marame blistaju na suncu, plavi radnički kombinezoni reljefno ocrtavaju krepka tijela omladinaca. Njihova pjesma, rođena s prvim udarcima krampa na ovom radilištu, govori o Novom Beogradu, gradu svih naših naroda, kome će se diviti ljudi širom svijeta.

Na Sajmištu, oko renoviranog paviljona u kome je smješten omladinski Glavni štab, niču vrtovi, igrališta i pomoćne zgrade, a nestaju ruševine, ostaci nemačkog koncentracionog logora, u kome su nacisti ubijali hiljade naših ljudi misleći ubiti upravo ovo što je omogućilo da mladost Srbije, Slovenije, i Makedonije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Hrvatske zajednički stvara radostan život. Nad tim zemljištem viju se danas zastave svih naših republika, a znoj graditelja, u radosti stvaranja, pomiješaće se u temeljima novog grada s krvlju palih.

Tamo gdje će se podići zgrada Pretsjedništva vlade i Centralnog komiteta Partije omladina nivelira teren, ruši brežuljčiće, zatrpava rupe. Dugački redovi omladinaca, sa željeznim šipkama u ruci, ćuče pored kalupa za šipove i pažljivo ih pune žitkim betonom. Do njih brekću mašine za nabijanje šipova, automatski čekići ritmički udaraju i pojačavaju snažnu životnu i radnu dinamiku, koja vlada na ovom prostoru između dvije rijeke. Ona vlada i na mostovima koji ga spajaju sa »starim« Beogradom; ona vlada i u »starom« Beogradu jer i u njemu žive novi ljudi i stvara se novi život.

Danas se formiraju brigade budućih stručnjaka, zidara, mehaničara, tesara, kinooperatera i druge. Svaka brigada s radilišta dala im je po 50 do 70 omladinaca.

Brat i sestra iz Širokog Brijega, oboje maleni i kovrčavi, sjeli na pijesak. On piše roditeljima a ona diktira: »Ej, šta smo svijeta vidjeli i šta ćemo sve naučiti!« A omladinka iz jednog zaseoka blizu Kostajnice, visoka, rumena, grabi pijesak snažnim zamasima i uzdiše: »A ja sam mislila da ću baš kuće ja ovdje graditi, tako da vidim kako zidovi rastu. A sve se bojim, svršiće moja smjena a zidovi još neće početi«... Komandant je brzo utješio: »Mi gradimo temelje, razumiješ li, a kuće će ovdje biti velike, ni zamisliti ne možeš, i najvažnije je da mi dobro pripravimo temelje...«

Formiraju se i brigadne biblioteke, pristižu knjige, dolazi kino-aparat, tečajevi za nepismene i polupismene rade od prvog dana, čete se takmiče za premašenje normi »najmanje 100%«, grafikoni sa ocjenom svestranog rada i napretka svakog pojedinca već se pojavljuju u brigadama; proučavaju se zakoni naše zemlje, perspektive njenog razvitka, naša literatura. Raste nasip industrijskog kolosjeka, pravi se kanalizacija, grade putevi, priprema zemlja za buduće parkove.

Malo je omladinaca u ovoj smjeni koji su već ranije vidjeli naš glavni grad. I zato, gradeći novi, hoće sve da saznaju o »starom«.

Na maloj uzvišici jedna brigada je završila kulturno prosvjetni čas, ali omladinci su ostali, okrenuli se svi prema Beogradu preko Save, a oko njih se okupili i omladinci drugih brigada. Sve izgleda kao veličanstvena slika: panorama Beograda sa svojim bedemima, fabričkim dimnjacima, obnovljenim i novim zgradama pozadi, a u prvom planu te ogromne slike, na širokom prostoru, odvajaju se snažne figure graditeljki u živopisnim nošnjama iz svih krajeva naše zemlje i graditelja, gordih omladinaca čvrstih vilica i smjelih očiju.

Jedan od njih, na uzvišici, govori o istoriji starog Beograda kako je u selu naučio iz narodne pjesme:

— Vide turski dahije, dobro biti neće za njih, tirane. Sjedilo tako njih sedam na Nebojšinoj kuli, vidiš, onoj tamo na kraju Grada, pa od muke uzeli da vračaju. Zahitili vodu iz Dunava i u nju uhvatili zvijezde. Pa kad se nagnuše, ugledaše svoje likove odrubljenih glava... Tako i bijaše. Digla se sirotinja, »usta raja ko iz zemlje trava«, pa udri po porobljivačima, oslobađaj svoju zemlju...

Govornik je bio u vatri i razmahao se tako kao da i on udara po nestalim porobljivačima, a omladinci oko njega zakliktaše radosno. Narodna

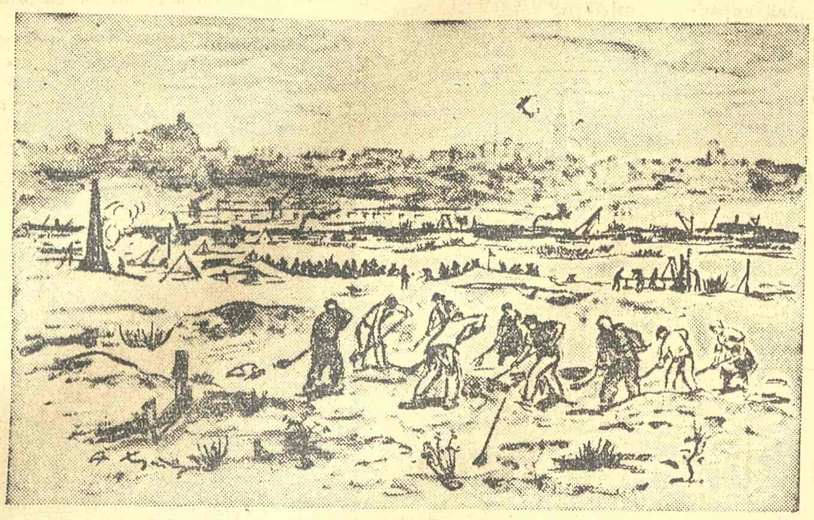

Sa gradilišta Novog Beograda — Skica Antona Hutera

pjesma govorila je o slobodi i herojstvu, stvarala oduševljenje i polet za nove podvige.

A onda je govornik stao, naslonio se na svoju lopatu i zagledao. Pod bedemima staroga grada na Kalemegdanu bijelila se nova grobnica. Svi su u nju gledali bez riječi. Tu leže narodni heroji Milutin i Lola, heroji one slavne oslobodilačke borbe kojom je izvojevano sve, pa i osigurana budućnost, borbe čija je važna bitka dobijena tu, pod Beogradom, borbe koja je završena pre tri godine. O ovim herojima mnogi graditelji ne pitaju, njih svi dobro poznaju, o njima pričaju, o njima pjevaju pjesme koje su sami stvorili. I mnogi od njih naslonio se na lopatu, dugo gledao u pravcu grobnice Ivana Milutinovića i Lole Ribara a onda, odjednom, poletio na radilište i zamahnuo dvostrukom snagom.

Roksanda NJEGUŠ

Dalja etapa u razvitku makedonskog pravopisa

Ministarstvo prosvete Makedonije usvojilo je predlog Komisije za jezik i pravopis o promenama i dopunama u dosadašnjem makedonskom pravopisu. Tome je aktu prethodila konferencija književnih radnika i lingvista, koja je održana u Skoplju 4 aprila ove godine. Prikazaćemo ukratko smisao promena koje se unose u makedonski pravopis, kao i današnje stanje makedonskog književnog jezika.

Kada je svega nekoliko meseci posle oslobođenja utvrđen prvi makedonski pravopis, trebalo je time da se reše najvažnija pitanja makedonskog književnog jezika, u prvom redu pitanje azbuke, osnovnih principa ortografije i osnovnih gramatičkih oblika toga jezika. To najvažnije, izvršeno je u prvom pravopisu. Tada se nije moglo ulaziti u sve detalje, jer se nije imalo veće jezičke prakse, pa su neke stvari ostale otvorene i neobuhvaćene. Tada su se, međutim, postavile jasno određene smernice razvitku makedonskog književnog jezika, koji se pre toga odvijao stihiski. To znači da se i sadašnje promene i dopune pravopisa moraju kretati u tom jednom utvrđenom okviru, to znači da će i ubuduće biti tako.

Promene i dopune pravopisa, koje je na predlog komisije usvojilo Ministarstvo prosvete Makedonije, pretstavljaju ustvari početak onog ulaženja u detalje, onog obuhvatanja sve većeg broja odvojenih pitanja koja treba rešiti. Težište se postavlja na dopune i preciziranje. Doista u novi pravopis se unosi i jedna važna promena: zamenjuju se forme iterativnih glagola kao **kupuam - kupueš**, formama tipa **kupuvam — kupuvaš** koji je šire rasprostranjen u narodnim govorima. Važna je ova promena zato, jer se tiče mnogobrojne glagolske grupe. Ali ipak osnovnu usmerenost današnjeg rada na makedonskom pravopisu treba videti u onome što smo istakli — u obuhvatanju pojedinosti. U rešenju Ministarstva prosvete, koje je sada izašlo, ustanovljeno je za prvi momenat samo nekoliko takvih pitanja, mnogo ih je više postavila konferencija održana 4 aprila, još će više biti obuhvaćeno u opširnom izdanju makedonskog pravopisa, koje je u pripremi, i koje po planu treba da izađe pred početak nove školske godine.

Sve je ovo najbolji dokaz da makedonski književni jezik ulazi danas u fazu sve potpunije svoje normalizacije. Kada danas kažemo da se makedonski književni jezik oformljuje, onda tome moramo pridavati drukčiji smisao, nego 1945 godine. A taj drukčiji smisao proizilazi otuda što se mnogo učinilo u njegovom oformljavanju od oslobođenja do danas. Za jezik na kome čitamo »Komunistički manifest« i »Istoriju SKP (b)«, na kome slušamo Gogolja i Ostrovskog, možemo slobodno reći da je to jezik u dovoljnoj meri izgrađen. To, razume se, ne znači da nema još uvek dosta posla, naročito u oblasti rečnika.

Važno je na ovom mestu istaći rezultate lingvističke konferencije od 4 aprila, naročito saglasnost kod ljudi koji stvaraju makedonski jezik sa većinom predloga Komisije, a isto tako niz sugestija u pogledu njenog daljeg rada. Sve je više ljudi koji ulaze u probleme makedonskog književnog jezika, koji unose svesnost u njegov razvitak — nešto što je bilo daleko ograničenije u vreme kada se stvarao prvi pravopis. Konferencija je podvukla potrebu življe diskusije o jeziku, češće razmene gledišta. Pozdravljen je predlog da se pokrene specijalni časopis u kome će se raspravljati pitanja jezika. Ovo daje nov potstrek za što brži razvitak i bogaćenje makedonskog književnog jezika.

Blaže KONESKI

GARIBALDI

1944

Ti, koji s **pampa** i s okeanskih valova
Nov, svjež si uzduh donio u tešku
Zagušljivu sparinu na žalima
Tirenskog mora,

Ti, päladine u carstvu slobode,
Ti, nagla r'jeko mladenačkih zanosa,
Još do nas šalješ topal tračak svjetlosti
Iz rake svoje.

Da, do nas!.. Ti si za nas dobro znao
I gledao si naše patnje, i nalik
Na vitezove Ariostovog epa,
Pomoći htio;

A sada, dižu na bosanskoj gori
Garibaldinci barjak tvoj, i s nama
Bore se, i krv liju za budućnost
Republikansku.

Dugo si mirno ležao u grobu,
Ponose zemlje Italije; danas,
Od dragosti zbog djela njina, tvoje
Trepeću kosti.

Vladimir NAZOR

PREOBRAŽAJ JEDNOG GRADA

Sarajevo, aprila 1948

Ivo ANDRIĆ

Sa uzvisine na kojoj leži stara sarajevska tvrđava gledamo Sarajevo. Ta gomila kuća i javnih građevina izgleda kao pregršt zrnja, sabijena u fišek od bregova koji se sasvim sužavaju tu ispod naših nogu, a sve više šire na obe strane prema Sarajevskom Polju. Ispod nas je prostrani grad kakav je sada, a pred nama su karte i planovi Sarajeva koje treba da nastane u toku idućih godina. Razgovor teče i prelazi sa planova na grad i sa grada na planove, iz prošlosti u sadašnjost i budućnost.

Pre otprilike pet stotina godina prethodnice osmanlijske ekspanzije bile su ovde više nego česti gosti (»nezahodni gosti«); one su začetnice prvog naselja na ždrelu ovog tesnog klanca kroz koji se Miljacka provlači kao konac kroz iglene uši.

Sa učvršćenjem osmanlijske vlasti u Bosni iz tog utvrđenog grotla stao je da se razvija grad, ali on je uvek ostao vezan za klanac iz koga je nikao; osmanlijski ratnik, osvajač, dao mu je trajan pečat etape na putu osvajanja, busije iz koje se može i napadati i braniti se, grada koji se širi i ulepšava, ali uvek na ivici klanca, kao pauk pred pukotinom iz koje izlazi, ali od koje se nikad potpuno ne odvaja.

Tako je nastalo feudalno, osmanlijsko Sarajevo i tako se i izgrađivalo i širilo, pod istim ili sličnim uslovima pod kojim i ostali balkanski centri osmanlijskih države. Vreme velikih osmanlijskih napredovanja na Zapad, to je vreme njegovog procvata. Tada se ono u turskim dokumentima nazivalo »Ognjište ratova i cvet među gradovima«, »grad boraca i pobednika«, a u starim srpskim zapisima »Bogomhranimoe mjesto Saraevo«. U njemu je bilo stotinjak džamija, a pored njih sve javne građevine, kupatila, bezistani, sahat-kule, i hanovi. U njemu je pored »carstvujuščih Turaka« živela i raja, pravoslavni i katolici, a od početka XVI veka i Jevreji, svaki u svom skroranom naselju i sa svojim nevidljivim bogomoljama, odvojeni strogo među sobom i još strože svi zajedno od muslimana.

Izgrađivana je varoš, ali je isto tako dograđivana i stalno opravljana ova tvrđava nad klancem, iz koje je varoš i ponikla. Tvrđava je održavana i onda kad je grad, početkom XVIII veka, prestao da se stvarno razvija i stao da životari. Radnu snagu davala je raja iz cele zemlje i tako je svojim trudom utvrđivala svoga tlačitelja. Zidanja i opravke ovoga grada ostali su u narodnoj tradiciji i zabeleškama hroničara uporedo sa ostalim mukama i nedaćama. Još polovinom XVIII veka kulučila je i ličnim radom i zaprežnom stokom sva Bosna na ovoj tvrđavi. (»Nametnuše na Sutisku 100 konja i 50 ljudi i prid njima mene gvardijana; i idjoh i gradismo petnaest dana sarajevski grad, što ne bijaše Ahmed paša Skopljak dovršio: a tako iz Vareša, iz Kreševa, iz Fojnice, sve siromaha krstjana«.)

Tako je nastalo, raslo i razvijalo se osmanlijsko Sarajevo, dok nije, zajedno sa imperijom koja ga je osnovala, zapalo u letargiju sporog dotrajavanja.

Kad je 1878 osmanlijsku vlast smenila austro-ugarska, oživelo je Sarajevo, zadahnuto »evropskim« duhom, ali iz najgoreg mogućeg izvora, iz habzburškog Beča.

Nesumnjivo da je sa novom vlašću došla i relativna civilizacija i sa njom uređenje ove varoši u savremenijim oblicima. Ali ta okupatorska vlast, oličena u nenarodnoj vojsci i birokratiji, bila je ustvari istaknuta prednja pozicija agresivnog srednjeevropskog kapitala i habzburškog imperijalizma, i sve što je ona davala ovom gradu ispod naših nogu, bilo je ustvari više potrebno njoj i njenim daljim imperijalističkim planovima na Balkanu, nego narodu ove zemlje. Gradilo se, ali na principima okupatorske carske vlasti; gradile su se zvanične zgrade, stanovi za činovnike strance i za malobrojnu domaću »elitu«, tj. imućnike i uglednike. Gradile su se katoličke crkve, manastiri i sirotišta, ceo aparat za trovanje i porobljavanje duša. Njihova arhitektura je veran izraz njihovih shvatanja i planova, ona je stvorila uske ulice, nevesele kuće sa mračnim hodnicima, crkve i kapele bez traga lepote. Tako je, na žalost, ta arhitektura bez snage i poleta, bez duha i oduševljenja, bez života i životne radosti, strana shvatanjima naroda i interesima širokih masa, udarila svoj pečat jednom delu Sarajeva. I tako je u staroj osmanlijskoj busiji izgrađena nova, moderna busija imperijalističkog kapitalizma habzburško katoličke marke.

Kad su se habzburgovska kola zaglibila na Balkanu i kad je došlo do raspada te čudovišne carevine, moglo se pomisliti da će sa stvaranjem Jugoslavije nastati nova era u arhitekturi i urbanistici Sarajeva. Iz razloga koji su nam i suviše dobro poznati i koji su doveli do sloma te Jugoslavije, nisu se mogla ostvariti ta očekivanja. Sarajevo između dva rata, u koliko je izgrađivano, građeno je u glavnom prema potrebama i prohtevima jedne sirove i gramzive buržoazije, lišene stvarnog smisla za širu zajednicu, za stvaralački život sa planom i predviđanjem. Gradilo se u istom klancu, među istim brdima kao i do tada, a sve što je građeno nosilo je pečat dveju ranijih tuđinskih epoha, osmanlijske i austrijske. Drugačije nije ni moglo biti, jer su ponajviše gradili bogati ili odskora obogaćeni špekulanti ili samoživi »privatnici«, bez traga socijalnog osećanja i perspektive pred sobom.

Istina je da su gradile ponešto i prosvetne, »dobrotvorne« ustanove od sve četiri vere, ali strogo odvojeno, svaka za sebe, budno pazeći da im se pastva, bože sačuvaj, ne pomeša i da se u tom tesnom i, ustvari, ubogom gradu ne udruže svi ljudi u zajedničkim naporima. Jer, kao što je sa divnom ironijom kazala tada jedna Kočićeva ličnost: »u Bosni i Hercegovini sve se konta i uvažava po vjerozakonu«.

Takva nesavremena i bedna merila davala su, prirodno, nesavremenu i bednu arhitekturu i ograničenu, malograđansku urbanistiku.

A kad je pre tri godine, posle četvorogodišnje borbe, Sarajevo oslobođeno, našle su se naše narodne vlasti pred velikim i složenim zadacima. Trebalo je i popravljati staru varoš i spremati sve što je potrebno za izgradnju novog Sarajeva. Od velike pomoći bile su im u tom sarajevske organizacije Narodnog fronta koje su po prvi put ujedinile sve naše ljude vezom bratstva i jedinstva i novim shvatanjima rada i napretka. (Sarajevo je izbilo na prvo mesto u lanjskom međurepublikanskom takmičenju gradova!).

Asfaltirana obala Miljacke, koja je bila odavno dotrajala, kaldrmisana je trajnom granitnom kockom i proširena; pristupilo se rušenju starih zgrada u centru i na njihovo mesto već su gotovo svuda podignute i dovedene do pod krov nove zgrade za stanovanje, velika pažnja posvećena je održavanju parkova, dečjih igrališta, i podizanju novih.

Ali sve te mere, ma koliko krupne i važne, bile su samo neophodan krpež. Urbanistički planovi narodnih vlasti idu mnogo dalje i više i na tim planovima se već uveliko radi, u okviru Petogodišnjeg plana o opštem preobražaju naše zemlje. Osnovna težnja je da se Sarajevo, najposle, oslobodi iz tesnaca u koji su ga sabile naročite i naročito nepovoljne istorijske prilike, da mu se da slobodan i pun zamah u ravnici Sarajevskog Polja. Ta težnja, koja potpuno odgovara opštim političkim, socijalnim i kulturnim tendencijama državnog rukovodstva, već je zabeležila prva ostvarenja.

Na otvorenom platou, na levoj obali Miljacke već je podignuto, radom sarajevskih frontovskih organizacija, prvo radničko naselje, na mestu bivšeg Švrakinog Sela. Na desnoj obali gradi se već nova železnička stanica, najmodernija u Jugoslaviji, kojom sarajevski saobraćajni čvor treba da dobije savremeno, racionalno rešenje; od nje će voditi širok bulevar ka budućem novom centru grada. U dolini Koševa radi se ubrzano na velikom stadionu koji će moći primiti 25.000 gledalaca. Njegova sedišta su amfiteatralno usečena u strminu brega, a u ravni se kopaju plivački baseni i uređuju tereni za takmičenja i vežbanja u svima granama fiskulture. Stadion će proraditi već ovoga leta.

Još ovoga leta pristupiće se daljoj regulaciji Miljacke i izgradnji druma na levoj obali reke, kako bi se s vremenom sav teretni saobraćaj izbacio iz tesnog grada i preneo na tu obalu.

U narednim godinama planski su predviđeni radovi na univerzitetskoj varoši, javnim i reprezentativnim zgradama i kućama za stanovanje.

Dok razgovor teče, ja pratim na planu sve zamisli o izgradnji novog Sarajeva, a u isto vreme gledam u daljini pod sobom prva ostvarenja. Crvene se krovovi radničkog naselja, ocrtavaju se konture nove stanice i lepo se vidi elipsa modernog stadiona po kom mile buldožeri i rade razasute omladinske brigade.

Slušajući objašnjenja i gledajući čas u planove pred sobom, čas na daleko prostrtu varoš ispod nas, čini mi se na mahove da vidim kako se, u toku godina, preobražava lice ovog našeg grada, uporedo sa opštim preobražajem Jugoslavije u zemlju socijalizma. Izvlači se Sarajevo iz uskog osmanlijskog bogaza iz habzburgovske teskobe, iz močvari malograđanštine. Stvara se novi grad za 250.000 stanovnika u kom će ljudi živeti i raditi pod novim, boljim pogodbama, oslobođeni zauvek rđavih nasleđa. Ima i biće pri tome borbe i svakojakih teškoća, ali će narod radnih ljudi sve savladati i osvojiće prostor i lepotu i sve plodove stvaralačkog života, i sve mogućnosti nedoglednog razvitka, kao što je osvojio sredstva proizvodnje i

I lepo je misliti o tome, gledajući sa ovoga visa na prva ostvarenja, a još je lepše pomagati svim silama da tako što pre i bude.

DOGODILO SE TO U BOGOTI

Karikatura Z. Džumhura

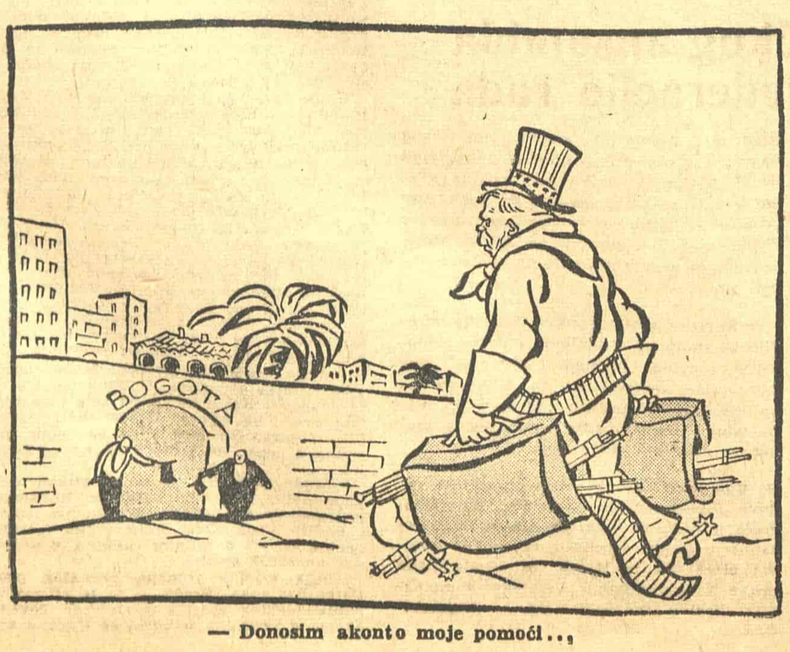

— Donosim akonto moje pomoći...,

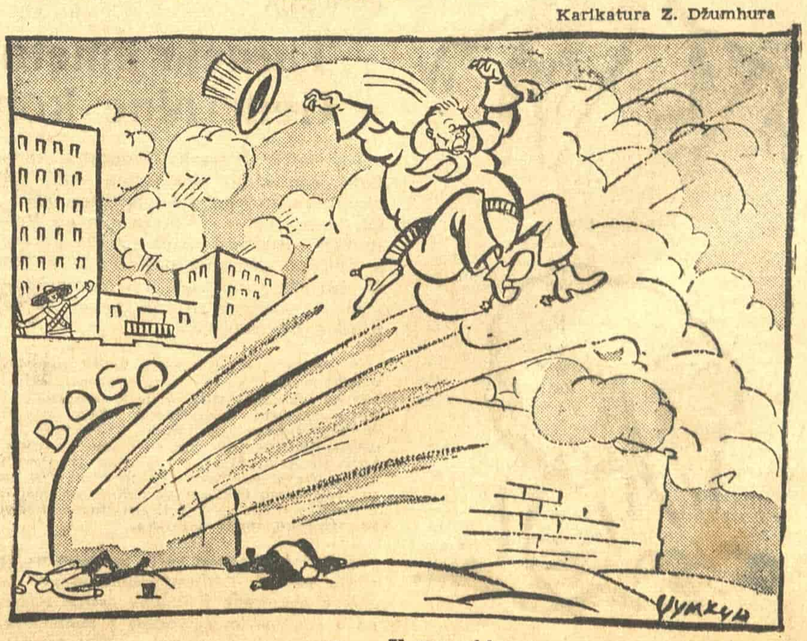

— ...U pomoć!

SLOBODA ZLOČINA

Novak SIMIĆ

U posljednjoj sceni drame, prije odlaska sa pozornice historije, monopolisti mijenjaju sve maske i ta drama dobiva nemoguće, đavolske razmjere. Obični, prosječni čovjek i na Zapadu traži osnovna ljudska prava, pravo na život dostojan čovjeka, pravo na rad, hranu, stan, kulturu, mirnu starost — a njemu se priča o atlantskoj kulturi i kršćanskoj civilizaciji, o četiri i četirihiljadeičetiri slobode, o slobodnim zapadnim demokracijama i istočnom slavenskom totalitarizmu. Glasovitu gvozdenu zavjesu nije spustio »Istok« već »Zapad« kako taj čovjek iz naroda ne bi saznao istinu. Iza takozvanog Maršalovog plana, konferencija 5 i 16 zemalja, beneluksa, bizonija, i trizonija, evropskih unija i panameričkih konferencija, strateških baza i petrolejskih koncesija — promiču povorke nezaposlenih i gladnih demonstranata a talasi štrajkova drmaju svakog časa i starom Evropom i novom Amerikom. Progone se istinski demokrate, provodi se rasna diskriminacija, porobljavaju se slobodoljubivi narodi, — hapšenja, deportacije i krv javljaju se na svima stranama a pretsjednik USA drži govore o komunističkoj opasnosti i ugroženoj demokraciji, predlaže uvođenje opće vojne obaveze, prijeti atomskom bombom i bojnim brodovima od 80.000 tona.

Narodi hoće i vole mir, vole slobodu, rad i nesmetan razvoj, a njima prijete novim ratom, nasiljem, ropstvom, prosjaštvom, mašinizacijom čovjeka. Sve što sami rade i sprovode, atomci podmeću drugoj strani na sve moguće načine i u svim mogućim oblicima. Ne treba, međutim, biti naročito pametan — to znaju već i vrapci po krovovima — da kroz to vrzino kolo histerije i luđačke dreke i halabuke izbija strah od vlastitih masa, strah od ugroženosti ne izvana, nego iz sopstvene zemlje. Vide dobro i znaju monopolisti da na drugoj, »istočnoj strani« sve je jasno i bistro — mjesto naoružanja sprovodi se demobilizacija, vlast i sredstva proizvodnje u rukama su naroda, nitko nije ni nezaposlen ni gladan, gradi se i radi, zaliječuju rane petogodišnjeg rata i okupacije, radnik u tvornici, seljak na njivi i inteligent u svojoj ustanovi i birou rade, usavršavaju, usklađuju, premašuju. Bukti radost stvaranja, raste blagostanje! Kako to sakriti od vlastitih naroda, kako ih prevariti i obmanuti!

U tom jezivom (za sebe) saznanju izmicanja tla ispod nogu i gubitka profita i dividendi monopolisti i njihova tevabija sve više pokazuju iza janjećeg runa svoje vučje čeljusti. Izjava generala Van Fleeta, novog šefa američke vojne misije u Grčkoj, o demokratskim Markosovim borcima: »capture and kill« tj. zarobi i ubij, i gospodina suca Wenerstrooma na nedavnom nürnberškom procesu protiv nacističkih generala hiljadustrukih ratnih zločinaca govore jasno i glasno ne samo o opravdavanju već i o legalizaciji svakog pa i najgnusnijeg, zločinstva. Uz znamenite četiri slobode »kulturnog zapada« proklamovana je evo, svečano pred cijelim svijetom, sa uzvišenog foruma američkog vojnog suda, kroz riječi honorable mistera Wenerstrooma i peta sloboda: s l o b o d a z l o č i n a. U njoj je zapravo srž mnogo čega što se dosada radilo, i što je zapravo bilo put da se dođe do pete slobode, priprema i uvod. I sve priče i lijepe riječi o slobodama svele su se na nju glavnu i jedinu, koju su evo ozakonili i pod čijim se prljavim barjakom prijeti, zastrašuje i provocira. I dok bude kapitalizma i imperijalista ona će i vladati onim svijetom koji je u njihovoj vlasti.

Nedogledne su zbilja posljedice i zamašaj svečane proklamacije ove historijske i slavne slobode. Srca svih ratnih i neratnih zločinaca i koljača na svijetu zadrhtala su od slatkog milja i ispunila se ponosom i svetom jezom radosti. Sve je opravdano i sve je dopušteno. I provaljivati u tuđe zemlje i okupirati ih, a ako se narod tih zlosretnih zemalja odupre, dozvoljeno je ubijati ranjenike i zarobljenike, uzimati taoce, strijeljati civilno stanovništvo, paliti i rušiti sela i gradove, udarati kontribucije, provoditi deportacije, osnivati koncentracione logore, naprosto sve.

Kako je izgledala ta sloboda u praksi i kako su se »branili« Nijemci i njihove sluge od »taktike bockanja« osjetili su na svojoj koži skoro svi evropski narodi. Sjećanja na pakao Dachaua, Oswieczima, Jasenovca, Banjice i na slučaj Lidyca još uvijek su svježa i neće se tako lako zaboraviti. Da se vidi šta se je sve radilo, kakvi su se i u kojim razmjerama vršili zločini ne treba daleko da idemo i da naprežemo pamćenje. Treba samo uzeti skoro izašlu knjigu »Jasenovački logor« od Nikole Nikolića i prelistati je.* Čitalac zanijemi od užasa i strese se od groze, a slike mučenja, klanja, krvi i patnje mirnih i nevinih ljudi, žena i dječice progone ga, posle čitanja, danima i danima. Glasovita srednjevjekovna mučenja prema nacističkim i ustaškim izgledaju bijedne šepurljarije. Nije knjigu o Jasenovcu napisao nikakav literat niti čovjek s literarnim pretenzijama, već liječnik koji daje svoj iskaz očevidca i svjedoka. I upravo zato ona djeluje svojom dokumentarnom snagom. Nemam namjeru da dam prikaz ove knjige — ona zahtijeva temeljitije, svestranije i opširnije razmatranje — već da je zabilježim radi upozorenja i radi što boljeg osvjetljenja teme o kojoj je riječ.

Ne možemo se ipak oteti a da ne navedemo da Nikolić u posebnom poglavlju, »Sredstva i načini ubijanja ljudi u jasenovačkom logoru uništavanja«, nabraja slijedeće instrumente i načine ubijanja: revolver (za odabrane osobe: liječnike, ugledne političke protivnike i kod javnih eksekucija), karabin (za razmrskavanje glave), mitraljez (kod masovnog ubijanja), bombe (za masovno ubijanje djece), nož (razne vrste, talijanski bajonet, dvobridni bodež, posebni nož za klanja izrađen u Njemačkoj, takozvani Braslettenmesser), sjekiru (za kasapljenja), bradvu, drveni malj (za ubijanje bez buke) drvene motke i kolce (za domlaćivanje slabih i dovoljno neusmrćenih), željezni čekić (za djecu i starce), motiku (za djecu, iznemogle i bolesnike), gvozdene šipke, kajiš i korbač. Od načina: gaženje nogama; vješanje; spaljivanje živih ljudi; paljenje osjetljivih dijelova tijela; ubijanje hladnoćom, otrovnim plinovima, gušenje; glad; žeđ; tjelesno iscrpljivanje, bakteriološke metode, umjetno izazivanje infekcija, terorističke šokove (»zadavanje straha masi — jedna je od surovih metoda fašizma u borbi za prevlast u svijetu«).

Eto, dakle, što bi čekalo poštenog trudbenika i mirnog građanina po zaključku sudije Wenerstrooma danas i u budućnosti, pod uslovom ako bi se u svijetu sve događalo onako kako to razni Wenerstroomi zamišljaju. S poveljom pete slobode u rukama, izdane po mister Wenerstroomu 21 februara 1948 u Nürnbergu, budući Brzice*), Luburići i fratri Filipovići krenuli bi u ime obrane kulture, da vrše posvećeno djelo mučenja, zlostavljanja, klanja, ubijanja. To je uostalom i bila intencija nürnberške presude. Sloboda nesmetanog djelovanja i nekažnjivost ratnih zločinaca, generala, dželata i koljača.

Nürnberg, grad lutaka i dječjih igračaka, žalosno znamenit po nacističkim kongresima, postao je sada još znamenitiji po američkom vojnom sudu. I dok rimski Pontifex drži predizborne govore pred crkvom sv. Petra i prijeti ognjem paklenim onima koji ne budu glasali za Nürnberg i petu slobodu, a Duh sveti Göbbelsov izlijeva se na njega u obliku dolarske kiše, dotle se monarhofašistički vojnici u Grčkoj slikaju s glavama pogubljenih rodoljuba u rukama i te slike objavljuju se u engleskim novinama a da se niko osim tih »mrskih komunista« nije nad tim naročito uzbudio. Ta to su, zaboga, Markosovi pristalice i simpatizeri, i zašto se ne bi onda hrabri Caldarisovi vojnici zabavljali s njihovim glavama umjesto nogometnim loptama. Ali nije potrebno ići u Grčku — imamo i bližih slučajeva. Prije mjesec i nešto dana na procesu dr Jančikovića i družine, u Zagrebu, na javnoj raspravi utvrdilo se: omladinci-sveučilištarci, zavedeni od inostranih špijuna, pripremali su masovne infekcije tifusom i dizenterijom svojih drugova na Omladinskoj pruzi, gajili kulture ostalih zaraznih bolesti i spremali trovanje fosgenom i ostalim otrovnim plinovima učesnika na mitinzima, predavanjima i javnim skupovima. Nema šta, treba odati priznanje plodonosnom primjeru Nürnberga. I prije svoga ovaploćenja njegova je atmosfera daleko unazad djelovala. Razumljivo je: ona već odavno leži u zraku. Sada je dobila samo pravnu i zakonsku formu.

Ali uzalud prijetnje novim Jasenovcima, uzalud se obznanjuje sloboda zločina, uzalud su uperene pušćane i topovske cijevi, uzalud vise atomske i neatomske bombe. Mase progledavaju i vide i na Zapadu i u zavisnim i kolonijalnim zemljama da nasuprot tekovinama Oktobra, nasuprot tekovinama oslobodilačke borbe protiv fašizma, nasuprot radu, miru i blagostanju — stoje nasilje, rat, zločin, glad i nezaposlenost. Teško je ideologijom Kuklukslanova i Nürnberga zasjeniti petoljetke i pjatiljeke, magnitogorske i omladinske pruge. Fasada »zapadne demokratije« ne može skriti pravo lice a i nemoćni bijes imperijalizma. Stvari su jasne, i budućnost je jasna. Ona nas ispunjava samopouzdanjem, vjerom u život i čovjeka.

*) U noći 29. augusta 1942. u Jasenovcu priređeno je takmičenje u klanju. Naslov »koljačkog cara« dobivaju Pero Brzica, križar, franjevački učenik sa Širokog Brijega, student prava, zaklavši 1300 ljudi. Nagrada je bila: večera (prase i vino) i darovi — zlatan sat i srebrni serviz opljačkani od žrtava.

* Dr. Nikola Nikolić »Jasenovački logor«, Izdanje Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb, 1948.

Dve skice Milivoja Nikolajevića

Studija glave

Na radu

AMERIKA

Džordž Maršal u Bogoti

»Sklonite mi leševe ispred očiju, ja ne podnosim nered« — govorio je pretstavnik cesarsko-kraljevske bečke kontrarevolucije princ Vindišgrec svom adutantu 1849 godine na ruševinama bečkih barikada.

Džordž Maršal, plebejsko imperijalistički naslednik cesarsko-kraljevskog svetoalijansiskog poretka, govorio je, ovih dana, ministru spoljnih poslova Republike Kolumbije, princ-vindišgrecovskim rečima o leševima, koji su, protiv svakog reda i svake panamerikanske diplomatske kurtoazije, pokrivali trg pred Pretsedničkom palatom u Bogoti.

Kolumbiski ministar klanjao se pred svojim kolegom iz Bele kuće i obećavao da će zapovest biti brzo izvršena. Ali koliko se god on klanjao i obećavao, leševi su ostajali i dalje na trgu i bivalo ih je sve više i više.

Raspoloženje generala Maršala pretilo je bunom Oružani ustanak u Bogoti, i to pred samom palatom Pretsedništva i na sam dan zasedanja panameričke konferencije! A tai kolumbijski ministar nije mogao da uguši preko noći ovaj pronuncijamento i pored svih tenkova i aviona made in USA.

General Maršal bio je liut i na šefa vlastite obaveštajne službe. Kako je on mogao da dopusti da se konferencija održi u gradu koji je zreo za revoluciju i da dovede njega, ministra spoljnih poslova svemogućih SAD, u jednu tako koliko smešnu toliko i ozbiljnu situaciju. »Ah, pa baš zbog toga odgovorio je Maršalu šef njegove obaveštajne službe. — baš zbog toga likvidiran je i onaj Gaetano, levi vođa liberala. A što je posle toga nastupilo, to niko nije mogao da predvidi!«

Ali, ako se nisu pokazale na visini ni obaveštajna služba SAD, ni ratna efikasnost kolumbijskog ministra, — domaća, američka štampa bila je na visini svoje niskosti.

Ona, koja nije poznavala ni zemlju ni prilike, pronašla je, nekoliko časova posle prvog pucnja, sa mesečarskom sigurnošću, vođe i uzroke revolucije — dvojicu »sovjetskih agenata.«

To otkriće sasvim je u duhu dokumenata koje je general Maršal doneo u Bogotu u svojoj torbi i koji pretstavljaju američko izdanje poslednjeg Hitlerovog antikominternovskog pakta za zapadnu hemisferu.

Makako se završila ova pubuna, Bogota će ostati priređivačima panameričkih konferencija u zlu sećanju. U zlu sećanju, jer je glasno izrekla nešto što ne važi samo za kolumbijski, nego i za čileanski, brazilijanski i sve ostale narode latino-američkog kontinenta. Naime to, da će se oni radije latiti oružja za borbu protiv raznih po volji Bele kuće izabranih Marija Ostina Pereza, nego što bi kao plaćenici severno-američkih krstaških trustova i akcionarskih društava, ustali protiv naroda Evrope.

Teodor BALK

ČEHOSLOVAČKA

Kongres narodne kulture u Pragu

Desetog i jedanaestog aprila održan je u Pragu Kongres narodne kulture na kome je uzelo učešća 1800 čehoslovačkih kulturnih i prosvetnih radnika, književnika, likovnih umetnika, kompozitora, filmskih radnika i naučnika. Kongres je imao zadatak da odredi osnovne linije daljeg razvoja umetnosti i nauke u Čehoslovačkoj, u pravcu njihove demokratizacije i oslobođenja od dekadentnog uticaja, i da rasmotri zadatke koje pred kulturne radnike postavlja izgradnja socijalizma u Čehoslovačkoj. U programu, koji je izradio Pripremni odbor, rečeno je da Kongres ima »da odredi zadatke kroz čije će izvršenje kulturni i naučni radnici stati rame uz rame s narodom i doprineti uspešnom izvršenju velikog narodnog dela«.

Otvarajući Kongres, književnik Jan Drda naglasio je da se ovaj kongres narodne kulture nadovezuje na februarske kongrese fabričkih veća i zemljoradničkih komisija koji su zauzeli jasan stav u pogledu političkih i ekonomskih pitanja učvršćenja narodne demokratije i socijalističke izgradnje Čehoslovačke Republike. Referate o pojedinim pitanjima izgradnje narodne kulture održali su profesor univerziteta L. Štol (o stvaralačkim problemima), ministar informacija V. Kopecki (o demokratizaciji distribucije kulturnih vrednosti) i ministar škola i prosvete dr Zdenjek Nejedli (o značaju ideologije u umetničkom i naučnom stvaranju i o socijalističkom realizmu).

Kongres je pozdravio pretsednik bugarske Akademije nauka Todor Pavlov, koji je podvukao značaj idejne protivofanzive slovenskih i svih demokratskih naroda na napade svetske reakcije. U ime francuskih kulturnih radnika govorio je Luj Aragon.

Na završetku Kongresa govorio je pretsednik čehoslovačke vlade Klement Gotvald, koji je okarakterisao Kongres narodne kulture kao početak rada na planskom uzdizanju, kulturnog nivoa naroda uporedo sa ekonomskim.

»Kongres narodne kulture — rekao je Gotvald — ima isti značaj kao i nedavni kongresi fabričkih veća i zemljoradničkih komisija. Ova činjenica sama po sebi dovoljno jasno karakteriše položaj inteligencije u narodno-demokratskoj državi. Ona pokazuje da inteligencija nije više u ponižavajućem položaju sluge kapitalizma, već sastavni deo naroda koji ima vlast u svojim rukama, da je ona zajedno sa radnicima i seljacima gospodar svoje zemlje.

Kultura u narodno-demokratskoj državi nije i neće biti pastorka kao u kapitalizmu, nego značajna komponenta stremljenja naroda i njegova potreba. Baš zbog toga država mora o njoj voditi brigu. Sasvim je neopravdana bojazan za sudbinu inteligencije i kulture u narodno-demokratskoj državi. Takvu neiskrenu brigu ispoljavali su, pre svega, oni koji su se trudili da stvore jaz između radnika i inteligencije, oni koji su hteli da koče i ometu naš razvoj. One koji su širili takve zlonamerne ideje, mi smo u februaru očistili gvozdenom metlom. Očistićemo i nasledstvo koje su nam oni ostavili, sve one lažne poglede koji unose razdor između radnika i inteligencije.

Čitavo naše nacionalno i slobodarsko stremljenje tesno je povezano sa razvitkom kulture. Malo ima naroda u čijem je životu kultura igrala tako veliku ulogu, kao kod naših naroda. Književnici, naučnici, pozorišni radnici, kao i napredni sveštenici, svi oni su uvek stajali uz narod i bili u prvim redovima našeg nacionalnog pokreta. Samo se po sebi razume da ovu tradiciju nećemo napustiti, naprotiv, jačaćemo je i dalje razvijati.

Naš put ka socijalizmu ne znači degradaciju inteligencije. Naprotiv, njen će značaj porasti, jer ona neće biti izručena na milost i nemilost kapitalizmu, već će sarađivati na delu čitavog naroda, a u korist zajednice. Iz toga proizlazi da će narodno-demokratska država voditi računa o tome da se kadrovima njene inteligencije pruže mogućnosti da njihove sposobnosti dođu do punog izražaja. Narodno-demokratska država vodiće računa takođe o tome da se inteligenciji obezbede takvi materijalni životni uslovi kakvi odgovaraju njenom značaju.

Pred našom inteligencijom otvaraju se široke perspektive stvaralačkog rada. Ona mora da bude svesna svog novog položaja i mogućnosti i mora ih u potpunosti iskoristiti. U našoj dosadašnjoj izgradnji i u istoriskim februarskim događajima, ogromna većina inteligencije čvrsto je stojala na strani naroda, na strani napretka. U tom pravcu ona mora sada da nastavi«.

Na kraju je Klement Gotvald rekao:

»Ne radi se samo o tome da se narodu učini pristupačna već stvorena kultura. Našem narodu potrebna je nova kultura, kultura današnjice, koja će mu pružiti podršku, kultura koja će biti prožeta verom u bolju budućnost i koja će uliti narodu snage u radu i borbi, i pokazivati mu put. Kultura treba da bude shvatljiva i pristupačna, i zato bliska i draga narodu. To je put časnog učešća kulture i umetnosti u izgradnji novog društva i vaspitavanju novog čoveka. To je put dostojan naših nacionalnih tradicija, put koji vodi ka novom procvatu i slavi kulture češkog i slovačkog naroda.«

* **Većina muzičkih tačaka** sa prošlogodišnjeg Svetskog omladinskog festivala u Pragu snimljena je na gramofonske ploče. Čehoslovačko gramofonsko preduzeće izradiće oko 50 ploča s pesmama i muzikom svih naroda sveta čija je omladina učestvovala na ovom festivalu. Dosad su izdate dve serije od po 12 ploča, koje sadrže pesme slovenskih naroda, zatim grčke, engleske i francuske narodne pesme, kao i pesme naroda Koreje, Mongolije, Vijetnama, Indonezije i Palestine.

RUMUNIJA

Turneja umetničkog ansambla Generalne konfederacije rada

Umetnički ansambl Generalne konfederacije rada, sastavljen od 200 umetnika, muzičara i tehničara, završio je prvi deo svoje turneje po Rumuniji. Ansambl je obišao 24 grada, a njegove priredbe posetilo je preko 60 hiljada radnika. Po svima gradovima umetnici su primili mnogobrojne darove od radnika.

* **Pod naslovom »Jedan veliki jugoslovenski film«** časopis »Contemporanul« objavio je prikaz našeg drugog umetničkog filma »Živjeće ovaj narod«. Film govori »u ime bezbrojnih junaka i junakinja oslobodilačkog rata jugoslovenskih naroda, koji su s oružjem u rukama izvojevali svoje pravo na život. To je film koji sa nestrpljenjem čekamo da vidimo na našem platnu« — kaže se u prikazu ilustrovanom sa nekoliko lepih snimaka.

* **Povodom »Dana borbe za slobodu«,** 11 aprila, časopis »Contemporanul« objavio je članke posvećene godinama patnje i borbe u rumunskim zatvorima i tamnicama. U ovim »kućama smrti« mučeni su najhrabriji i najverniji sinovi rumunskog naroda i među njima njegovi veliki vođi i učitelji Georgiju-Dež i Ana Pauker »Tamo gde je reakcija smerala da organizuje groblje najboljih sinova naroda, mudrost i odlučnost rukovodstva podigli su divni univerzitet marksizma-lenjinizma«, piše Mihail Novikov.

* **Rumunsko Ministarstvo finansija** odredilo je sumu od 15 miliona leja za pomaganje razvoja likovnih umetnosi. Ova suma biće upotrebljena za otkupljivanje najuspelijih umetničkih radova i za materijalno obezbeđivanje umetnika i studenata likovnih akademija.

* **Rumunski časopisi** često objavljuju radove jugoslovenskih likovnih umetnika. Tako je bukureštanski časopis »Contemporanul« u svojim aprilskim brojevima objavio crtež Franje Mraza sa Omladinske pruge i reprodukciju vajarske kompozicije »Prenos ranjenika« od A. Augustinčića.

Književna dela ovogodišnjih laureata Staljinovih nagrada

Duboko individualna po izrazu, razlici ita po stilu, po stvaralačkom načinu pisaca, po temama i sižeima, sva dela sovjetskih pisaca kojima je ovih dana dodeljena Staljinova nagrada za 1947 godinu imaju nečeg zajedničkog: osnovni metod rada svih nagrađenih autora jeste socijalistički realizam. Ono što pada čitaocu u oči dok se upoznaje s radom staljinskih laureata, a što je karakteristično i za čitavu sovjetsku književnost, to je odnos između epskog i lirskog načela, između romantike i realizma. Ranije razjedinjena i suprotstavljena, ova se načela sada organski prožimaju. Grandiozna slika društvenih događaja prožeta je lirskim osećanjima umetnika, a lirska dela, koja govore o unutrašnjem životu pesnika, odražavaju objektivnu, epsku savremenost.

U nagrađenim delima ne postoje suprotnosti između »poezije mašte« i »proze stvarnosti«. Sovjetska svakidašnjica, puna heroizma i poezije, rađa likove u kojima su proza i poezija nerazdvojno spojeni. Poezijom su na-

Ilja Erenburg

topljena čak i ona dela za koja bi se moglo pomisliti da po svom karakteru moraju biti daleko od svake poetičnosti. Takvo je na primer, delo popularna geografija sovjetske zemlje »Nad mapom otadžbine« od Mihailova koja se takođe nalazi u spisku nagrađenih dela.

Osnovna tema, koju obrađuju nagrađena dela, jeste tema sovjetskog patriotizma. Pisci su uspeli da prikažu da su ljubav prema otadžbini, odanost idejama socijalizma i stvaralački odnos prema radu postali osnovne crte sovjetskog karaktera, tipične i bitne osobine sovjetskog čoveka.

Živo, s puno svežine i snage, razrađena je tema u romanu mladog pisca Mihaila Bubenova »Bela breza«, koji je dobio jednu od tri prve nagrade. Rodoljubije glavnih ličnosti romana, mladog kolhoznika Andreja Lopuhova, dobilo je, u toku rata, naročitu snagu, kojoj daje intenzitet socijalistički sadržaj. Polazeći na front, Andrej tuguje za svojom ženom i svojim selom, ali za vreme Otadžbinskog rata njegova se svest širi, u njemu se rađa puno shvatanje velikih zadataka pred kojima svaki pojedinac stoji. Autor je, kao odličan psiholog, istinito prikazao složene karaktere. Delo je dobilo naziv po beloj brezi, koja se kroz delo ističe kao simbol ruske zemlje.

Mihail Bubenov je novo ime u sovjetskoj književnosti. Ali od mladih književnika nije samo ono nagrađeno. U spisku nagrađenih za 1947 nailazimo na niz mladih pisaca: prozni pisci Gončar i Kazakevič, pesnici Nedogonov i Gribačev ušli su u književnost skoro istovremeno sa Bubenovim. Zanimljivo je da su njihova dela dobila sveopšte priznanje još pre no što su unesena u listu staljinskih laureata.

Ono što je rečeno o poetičnosti sovjetske proze, odnosi se u najvećoj meri baš na dela ovih mladih pisaca. Za kratku povest Emanuela Kazakeviča »Zvezda«, o kojoj se, kada se ona pojavila, pisalo više nego o kakvom velikom romanu, pesnik Nikolaj Tihonov je rekao da ona deluje »gotovo kao jedno muzičko delo — tako je strogo, čisto i jednostavno napisano«. Kao i većina nagrađenih dela, i ova pripovetka govori o sovjetskom patriotizmu. U njoj je prikazana grupa izviđača i njihov mladi komandir, koji idu u pozadinu neprijatelja i ginu izvršujući zadatak. Poetična jednostavnost i dramska napregnutost priče duboko uzbuđuju i svedoče o velikim daljim mogućnostima mladog i talentovanog pisca Emanuela Kazakeviča.

Od prve do poslednje strane prožet je poezijom i roman mladog ukrajinskog pisca Aleksandra Gončara, čija je umetnička paleta snažna i bogata, a liričnost i patos njegovog romana »Nosioci zastave« prožeti su istinskim dubokim realizmom. Junaci ovog romana, sovjetski vojnici — pre rata mirni, obični seoski ljudi ispunjeni svešću o svojim visokim zadacima, prolaze Evropom i donose narodima oslobođenje. Na neprijateljskoj zemlji oni se ponašaju kao pravi pretstavnici humanističke kulture socijalizma. Pisac romana, Aleksandar Gončar bio je pre rata student. Kada je rat buknuo, on je stupio kao dobrovoljac u Sovjetsku armiju, borio se u prvim redovima, a sada se ponovo vratio na univerzitet. Tako radi na književnosti svega tri godine, napisao je dosada već dva romana »Zemlja hući« i »Nosioci zastave«.

Tema sovjetskog patriotizma inspirisala je mlade pesnike Nedogonova i Gribačeva. Ali, ovog puta, ona je data ne u ratnim prilikama, nego u uslovima mirnog posleratnog rada. »Zastava nad seoskim sovjetom«, nagrađena poema nedavno umrlog Alekseja Nedogonova, koja je, nažalost, njegovo poslednje delo, privukla je sveopštu pažnju čim je objavljena. U osnovi te poeme koja zrači vedrom poezijom, posvećene prikazu stvaralačkog rada u kolhozu, leži konflikt između dva kolhoznika. Za jednog od njih, Jegora Širokova, mirni rad pretstavlja, ustvari, samo produžetak borbe za ljudsku sreću koju je on vodio i u ratu, na drugom borbenom frontu. Za drugog, Andreja Dubkova, mir je odmor, za kojim on žudi posle godina teških muka i napora. Dubkov smatra da je dovoljno učinio za vreme rata i da sada ima pravo na odmor. U realistički datom liku Jegora, Nedogonov je sa puno prirodnosti uspeo da prikaže lik novog čoveka.

Nikolaj Gribačev, u svom prvom velikom delu, u poemi »Kolhoz Boljševik« prikazao je na velikom platnu niz lirskih i epskih slika. Ova optimistička i vedra poema govori o radnim ljudima, o gospodarima svoje zemlje.

Idejna suština romana poznatog pisca Petra Pavlenka »Sreća« — to je afirmacija humanističkog morala sovjetskog čoveka, aktivnog učesnika u borbi za ljudsku sreću. Junak romana, pukovnik Voropajev, ratni invalid, pod uticajem bolesti i duševne depresije dolazi na Krim, sanjajući o tihoj i mirnoj sreći »za sebe«, o kući na morskoj obali gde će živeti zajedno sa malim sinom. Ali pod uticajem sovjetske stvarnosti Goropajev napušta svoje sitne lične snove i postaje prvo učesnik a zatim rukovodilac u borbi kolhoznika — kolonista za obnovu Krima. I tek u toj borbi junak romana nalazi svoju pravu, veliku sreću. Realistički ubedljivo prikazao je Pavlenko nemogućnost za sovjetskog čoveka, za čoveka s novom psihologijom, da stvara samo za sebe sreću, da bude srećan izvan velike i opšte borbe za sreću.

Pored Pavlenka i Bubenova, prvu nagradu dobio je Ilja Erenburg za roman »Bura«. U svom najnovijem delu Erenburg je naslikao džinovsku borbu između dva sveta. Radnja, koja se događa za vreme rata od njegovog početka do pobedničkoga kraja, prenosi se čas u Sovjetski Savez, čas u Francusku, Nemačku, Poljsku, Bugarsku, Jugoslaviju. Pred čitaocima prolazi duga povorka ljudi različitih karaktera. Pisac je kroz svoje delo ulagao napore da odredi »crtu koja u danima iskušenja odvaja one koji stvaraju istoriju od onih koji je prihvataju kao buru, kao sudbinu«. S velikom simpatijom Erenburg je ocrtao likove onih koji su se u kapitalističkim zemljama borili protiv fašizma, sa oštrim sarkazmom izneo je potrebe onih koji su izdali Francusku. Prožet duhom strasne borbe protiv fašizma, u romanu je živo prikazan triumf snaga demokratije i njihovo jačanje u Evropi. Kroz snažan prikaz ogromne uloge sovjetske zemlje u borbi protiv fašizma, pisac je izneo i niz likova sovjetskih ljudi, čija se snaga ogleda u tome što »oni imaju ne samo državu, nego državu plus ideju. Oni ne samo što imaju snažan karakter, već karakter plus ideju«.

U nizu nagrađenih dela, uporedo s najboljim delima savremene ruske književnosti, nalaze se i dela talentovanih pretstavnika drugih naroda SSSR. Pored Ukrajinaca poznatog pisca Gončara i pesnika Vladimira Sosjure, koji je dobio nagradu za zbirku pesama pod naslovom »Da bi vrtovi cvetali«, nalaze se imena beloruskog pesnika Maksima Tanka, autora zbornika pesama »Kad bi znali«, letonskog pesnika Jana Sudrabkalna (zbirka pesama »U bratskoj porodici«), estonskog dramskog pisca Avgusta Jakobsona (drama »Borba bez linije fronta«), adigejskog pisca Tembora Keraševa (roman »Put prema sreći«), turkmenskog pisca Berdi Kerbabajeva (roman »Odlučujući korak«), i tagdžiskog pesnika Mirza Tursun-Zade, koji je nagrađen za ciklus pesama iz Indije. (Napisane posle putovanja pesnika u Indiju, ove pesme odišu toplom ljubavlju pesnika prema indiskom narodu.)

Po drugi put dobio je Staljinovu nagradu estonski dramski pisac Avgust Jakobson. Prošle godine on je dobio nagradu za dramu »Život u tvrđavi«, a ove godine nagrađena je njegova nova drama »Borba bez linije fronta« u kojoj i pisac prikazao jedan od oštrih momenata klasne borbe u nekadašnjoj buržoaskoj Estoniji. Kroz prikaz jedne porodice, u kojoj je jedan brat fabrikant a drugi su radnici, autor je pokazao da ni nacionalnost, ni rodbinske veze ne mogu ukloniti suprotnosti rada i kapitala. Jakobson, koji je poreklom iz radničke porodice, a svu svoju mladost proveo na teškom radu po fabrikama, izneo je u svojoj drami ubedljive i žive slike eksploatacije, svirepih metoda kojima se služila buržoazija i raspadanje buržoaskog društva.

Zanimljivo je da se na listi nagrađenih dela, uporedo sa delima iz književnosti, ove godine prvi put nalaze umetnička reportaža, dela naučno-umetničkog karaktera, kao i dela iz oblasti književne kritike i istorije umetnosti. Od radova na književnoj kritici i istoriji umetnosti nagrađeni su: »Zlinka« od Borisa Asafjeva, studija Milice Nečkine »Gribojedov i dekabristi« i rad Borisa Mejlaha »Lenjin i problemi ruske književnosti s kraja XIX i početka XX veka«.

Nagrađena umetnička reportaža »U Donbasu« od Borisa Galina prevedena je na naš jezik. Kroz likove ljudi Donbasa, likove onih koji su se do juče borili na frontu, a danas ostvaruju novu pjatiljetku, pisac je slikovito prikazao kako se iz ruševina rađa novi Donbas. Pričajući o ljudima Donbasa Galin pomaže čitaocu da jasno shvati i oseti snažni hod kojim korača napred sovjetska zemlja i pravu veličinu miliona sovjetskih ljudi.

Rad »Nad mapom otadžbine« od Nikolaja Mihailova pripada jednom sasvim novom žanru naučno-umetničke literature, koji je stvoren i zasad postoji jedino u Sovjetskom Savezu. Strogo naučna, ispunjena brojkama i činjenicama, knjiga Mihailova istovremeno je i umetničko delo. Autor je u ovom delu prikazao živi lik sovjetske zemlje. Govoreći o geografiji Sovjetskog Saveza on je istovremeno izneo istoriju velikih radnih podviga naroda koji su izmenili lik svoje otadžbine. Zahvaljujući naučno-umetničkom metodu, koji naučni sadržaj sjedinjuje sa umetničkom formom, Mihajlov je obuhvatio ogroman materijal i uspeo da izrazi borbenu romantiku socijalističkog rada.

Ova književna dela, koja su dobila najvišu nagradu u Sovjetskom Savezu, zaslužuju najveću pažnju naše javnosti, a po tematici i izrazu mogu da budu potstrek i našim piscima, koji daju individualan izraz naše osobene stvarnosti.

K. Ž.

Grupa makedonskih književnika u Pirinskoj Makedoniji

Na poziv literarnog kružoka »Nikola Vapcarov« iz Gorne Džumaje, otputovala je 9 aprila u Pirinsku Makedoniju grupa makedonskih književnika, u sastavu: Dimitar Mitrev, Slavko Janevski, Ivan Točko, Vančo Nikoleski, Gogo Ivanovski i Lazo Karovski. Makedonski književnici obići će ceo pirinski kraj i u više mesta prirediće književne večeri. Njihova poseta obavljena je u okviru nedelje posvećene poznatom makedonskom revolucionaru Janetu Sandanskom, čija se uspomena slavi svake godine u Pirinskoj Makedoniji. Ova prva poseta makedonskih književnika tome kraju neobično je važan korak u sve dubljem kulturnom povezivanju Makedonaca iz Narodne Republike i Pirinske Makedonije.

Holandska slikarka priredila izložbu radova sa Omladinske pruge

Holandska slikarka Anneke van der Veer, koja je prošle godine bila na Omladinskoj pruzi, priredila je u Amsterdamu izložbu akvarela i crteža sa Pruge.

U kratkom govoru prilikom otvaranja izložbe, holandska slikarka iznela je razvoj našeg slikarstva posle oslobođenja i dala utiske sa svog puta po Jugoslaviji. Otvaranju izložbe prisustvovali su pretstavnici kulturnog i umetničkog života Amsterdama.

Zapažanja sa izložbe savremenih vojvođanskih umetnika

U Galeriji Matice srpske u Novom Sadu otvorena je 4 aprila izložba radova vojvođanskih umetnika. Izloženo je 125 slika, skulptura i crteža od 38 izlagača.

Dolazeći na umetničku izložbu u Novom Sadu, čovek očekuje da kroz izložena dela doživi i stvarnost savremene Vojvodine. Međutim, prave savremene Vojvodine, o kojoj svakodnevno čitamo, u ovim umetničkim radovima skoro i nema. Čak i tipičnog vojvođanskog pejsaža ima vrlo malo. Situacija postaje jasna odmah, čim se pogledaju imena izlagača: od šesnaest najpoznatijih Vojvođana umetnika svega četvorica žive i rade u Vojvodini. Ostali su samo rodom iz Vojvodine. S obzirom na to, da su svi poznati izlagači članovi ULUS-a, nameće se pitanje ne bi li za Novi Sad bilo korisnije stvaranje tradicije godišnjih izložbi čitavog ULUS-a. I u sastavu ULUS-a, slikari rođeni u Vojvodini zauzeli bi svoje vidno mesto i došli do zasluženog izražaja.

ULUS-ove izložbe ne bi isključile organizovanje izložbi radova umetnika koji stalno žive u Vojvodini. Posebno, izložbi radova samouka i amatera. Naprotiv, takve izložbe, kao i redovne izložbe umetničkih škola, neophodno su potrebne radi što pravilnije selekcije talenata iz redova mladih ljudi. Naročito onih koji nemaju potrebnih uslova za normalan razvoj.

Na ovoj izložbi učinjen je pokušaj sa postavljanjem samoukih talenata naporedo sa poznatim veličinama. Pokušaj o kome treba dobro razmisliti, jer može da ima štetne posledice po pravilan razvoj mladih ljudi, koji zaslužuju punu pažnju, a može da donese i pozitivna iznenađenja ako žiri pokaže pravilan kriterij.

Na izložbi učestvuju dva najstarija srpska slikara, dva devedesetogodišnjaka, dva Vojvođanina koji odavno imaju svoje mesto u istoriji naše umetnosti: Uroš Predić i Paja Jovanović. Pored njih su i V. Pomorišac, Z. Petrović, I. Radović, S. Bodnarov, D. Dokić i pokojni Franjo Radočaj. Svi sa već poznatim radovima.

Najkrupniji poduhvat na ovoj izložbi pretstavlja slika Đurđa Teodorovića »U svitanje«. To je prva varijanta motiva koji je bio izložen na ULUS-ovoj jesenjoj izložbi u Beogradu. Varijanta, koja je po nekim slikarskim rešenjima uspelija od one druge koja je kompoziciono čvršća. Đurđe Teodorović se smelo uhvatio u koštac sa složenim problemom figuralne kompozicije, oko koga još boiažljivo obilazi većina naših umetnika. I — ne može se reći da su njegovi napori bez rezultata. Naprotiv, rezultati su relativno veliki. Tačno je, da slika »U svitanje« ima nedostataka. Na njoj smeta nevešto presečena kolona uhapšenika i talaca; smetaju jevtini efekti postignuti oživljavanjem tonski i koloristički klasično uravnotežene površine, sa jako svetlim potezima četkice. Najviše smeta osetljiva doza teatralnosti i patosa, koji svakako dolaze od autorove distance od prirode i života. I pored svih tih nedostataka, slika »U svitanje« pretstavlja jedno od najozbiljnijih dostignuća naše posleratne umetnosti. Teodorovićevi »Ledinci«, rađeni po prirodi, kao nesravnjivo lakši problem, spadaju u najuspelija umetnička ostvarenja na ovoj izložbi.

Milenko Šerban pojavio se na ovoj izložbi prvi put sa figuralnom kompozicijom, naporedo sa pejsažom. Njegovi pejsaži, ma koliko da su prijatne šare za oko, nalaze se u ćorsokaku pikturalnih apstrakcija. Oni nemaju veze sa stvarnošću, naročito ne sa našom. Tim pre, treba sa zadovoljstvom pozdraviti pojavu njegovih kompozicija »Nasip« i »Racija«. Ma koliko zamerki im mogli uputiti, kao prvim pokušajima te vrste kod ovog umetnika, one pretstavljaju pošten napor, koji treba ceniti. Napor koji je garancija da će ovaj naš talentovani umetnik i na terenu nove tematike zauzeti mesto koje mu pripada. Ako se poziv umetnika shvati ozbiljno, sa dovoljnim osećanjem odgovornosti pred savešću i narodom, nova forma potpuno adekvatna novoj sadržini, doćiće postepeno.

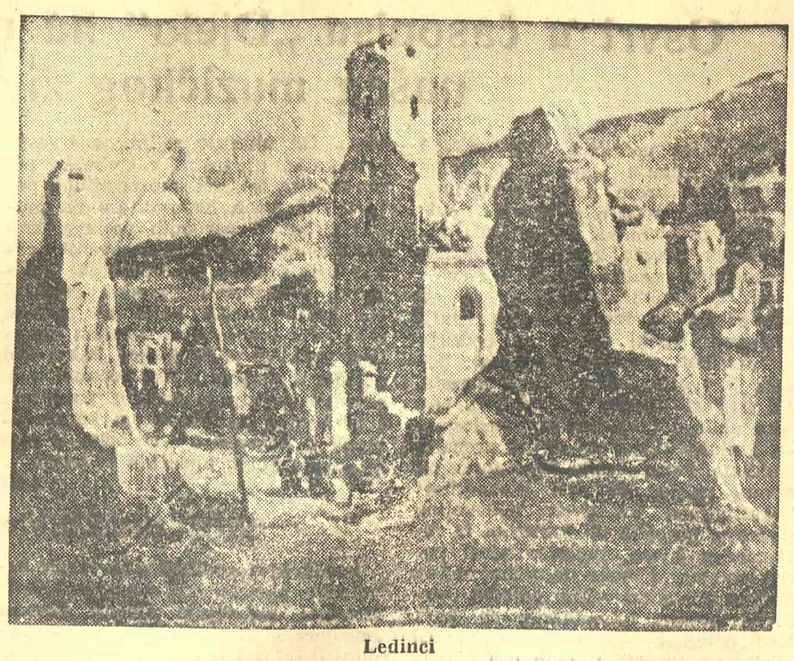

Ledinci

Rad Đurđa Teodorovica

Najskromniji i najsamokritičniji izlagač svakako je Milivoje Nikolajević. On izlaže devet crteža i jedan mali, bojažljivo rađen, dobar akvarel. U njegovim crtežima, više nego u svim izloženim slikama, odražava se savremena stvarnost Vojvodine. Tu su i zadrugari i motivi rada s njiva i ivada, i gradski trudbenik i tipični »čika Paja«. Sve dato sa mnogo topline, kroz oskudnu tehniku tuša. Svi radovi odaju solidnog majstora i njegovu ljubav prema čoveku. Svi svedoče o potrebi da Nikolajević neodložno pređe na složenije probleme bogate tehnike ulja.

Živi anahronizam na ovoj izložbi je Milan Konjović. Nesumnjivo snažan slikarski temperamenat, koji je pre dvadeset godina, na početku svoje slikarske karijere, pozajmio u celini ekspresionistički manir, gotovu slikarsku formu od francuskog slikara Žorža Ruoa, i sve do danas nije se potrudio da je zameni svojom, Konjović ostavlja utisak velikog gospodina, koji nije navikao da se napreže i muči, da traži. Za njega nema razlike u koloritu pejsaža iz Dubrovnika i Bogojeva, čak u razna godišnja doba. Nema razlike između predratne i današnje Jugoslavije. Sudeći po formi i po sadržini njegovih slika, za Milana Konjovića se u poslednjih dvadeset godina nije ništa desilo, ništa izmenilo. Kod njega nema ni pomisli o čoveku, o njegovom životu i psihologiji, o njegovoj sudbini. On je prema njemu indiferentan. Ne mogu se bez izvesnog ogorčenja posmatrati izložene Konjovićeve kompozicije napravljene povodom motiva iz naše izgradnje. Ti motivi gradnje mosta za Konjovića su samo povod za pikturalne egzibicije, a ljudi su prikazani lažno. S pravom se postavlja pitanje, za koga Konjović izlaže danas, da li za narod?

Jasno je, da preorijentacija od formalizma ka realizmu pretstavlja težak i delikatan proces. Proces, koji traži mnogo napora i volje. Proces, kroz koji umetniku sa utvrđenim renomeom može da se desi da privremeno daje i kvalitet niži od onoga koji je postigao na mnogo jednostavnijoj problematici. Pored svega toga za talentovanog umetnika problem je savladiv — naravno, pod uslovom da iskreno voli ovu našu stvarnost, da oseća pravu ljubav prema svome narodu, prema čoveku.

Stojan Trumić spada u mlađe, nažalost dugo već začaurene umetnike. Njegova ulja deluju prilično bezživotno — monohromno i monotono. Nešto više živosti ima u njegovim akvarelima. Njegov progres uslovljen je neodložnim razbijanjem uskih okvira u koje se smestio, oslobađanjem od manira primitivizma.

U nepretencioznim iskreno doživljenim pejsažima Save Ipića ima nešto od atmosfere panonskog prostranstva. Bilo bi poželjno malo više slobode umesto poentilizma u njegovim slikama. Privlači oko i mala slika Šandora Nađa »Gradnja magacina« i mali somborski pejsaž Jenovca.

Na izložbi lepo mesto zauzimaju tri mlada umetnika koji su prošli kroz beogradsku akademiju: Bošan Đorđe, Boško Petrović i Stevan Maksimović. Sva trojica nesumnjivo obdareni. Sva trojica još u traženju. Bošnja izdvaja njegov fin ukus i razvijeno osećanje za meru. Sa malo više čvrstine i konstruktivnosti obećava da će ubrzo ispuniti uslove za savremenog umetnika. — Petrović je na dobrom putu. Činjenica da svoj posao shvata ozbiljno, sa potrebnim osećanjem odgovornosti, daje osnova verovanju da naša umetnost i s njime može računati. Maksimović je i lirskiji i nestvarniji iako ne manje talentovan od svojih drugova. Njegov sremski motiv pomalo zalazi u formalizam. — Svoj trojici je nužno temeljito rasčišćavanje pitanja njihovog umetničkog stava prema društvu, prema čoveku.

Od osam samoukih izlagača, treba istaći naročito Bogomila Karlovarisa i Ivanku Acin. Sedam akvarela Karlovarisa, nadahnutih i svežih — i devojačka glava Acinove, sa senzibilno vajanim donjim delom lica, nesumnjiv su dokaz da to dvoje mladih ljudi zaslužuje punu pažnju i pomoć za redovno školovanje.

Izložba vojvođanskih slikara u Novom Sadu pretstavlja kulturno-umetničku manifestaciju, koja po svom nivou skoro ne zaostaje iza sličnih manifestacija u Beogradu. (Nema naročito dobrih, ali ni naročito slabih radova). Sem izlagača, poznatih sa beogradskih izložbi, a koji ovoj izložbi daju ton, ni ostali, pa ni samouci i amateri nisu ispod jednog pristojnog nivoa.

Branko ŠOTRA

Povodom stvaranja Saveza kulturno-umetničkih društava

Pre mesec dana osnovan je u Beogradu Savez kulturno-prosvetnih društava, koji, prema statutu primljenom na osnivačkoj skupštini u Beogradu, treba da objedini rad svih kulturno-prosvetnih društava, kulturno-umetničkih društava i kulturno-prosvetnih ustanova na teritoriji Narodne Republike Srbije. Ovih dana osnovani su slični savezi i u ostalim republikama (N.R. Hrvatska, N.R. Bosna i Hercegovina, N.R. Makedonija), dok je u Sloveniji još i ranije postojala slična organizacija, Ljudska prosveta, sa nešto drukčijom organizacionom strukturom, ali sa istovetnom namenom.

Do osnivanja Saveza kulturno-prosvetnih društava nije došlo slučajno. Sve šire i sve dublje prodiranje kulture i kulturnih tekovina u narod, u najšire slojeve stanovništva naše zemlje, postalo je činjenica. Nema nijednog oblika kulturnog i umetničkog izražavanja koji ne bi bio danas, u manjoj ili većoj meri, pristupačan narodu. Narodi naše zemlje žudno i u brzom tempu, reklo bi se kao gladan čovek hranu, upijaju u sebe sve one tekovine ljudskog uma i duha koje su im, koliko do juče, bile skoro sasvim nepristupačne.

Pozorište, film, roman, priča, poezija (ona naročito!), muzika, slikarstvo, gluma i pevanje, — nisu više, može se slobodno reći na osnovu dosadašnjeg iskustva, potpuno nepojamne i nepristupačne stvari ni za najprosečnijeg građanina, ni za najzaostalije krajeve naše zemlje. Tu se još može govoriti o kvalitetu, o pravilnom ili nepravilnom izboru dela, o višem ili nižem kulturnom nivou, o adekvatnim i neadekvatnim formama izražavanja, o — što je naročito važno — pravilnom ili pogrešnom ideino-političkom stavu, ali da za kulturni život postoji veoma širok interes — očita je činjenica.

Kada se govori ili piše o kulturnoj revoluciji, koja je kod nas nastala uporedo sa oslobodilačkim ratom, i upravo kao posledica njegova, onda se obično, i uglavnom, sve svodi na akciju za likvidaciju nepismenosti, što samo po sebi u našim uslovima, ne znači malo na kulturnom planu, ali što nije sve, ili se čitava stvar pretstavlja tako kao da je naš narod samo, da se tako izrazimo, potrošač a ne i aktivni stvaralac kulture.

Masovni kulturno-prosvetni rad, započet u narodnooslobodilačkoj borbi, posle oslobođenja dobio je neverovatno široke razmere. Možda to zvuči preterano, ali naš narod je i ovde ispoljio sve one kvalitete udarništva koje pokazuje u izvršeniu Petogodišnjeg plana. Tu ne mislimo na one dobro poznate i već davno uočene greške, na onu trku za ubiranjem što većeg broja »poena« u kulturno-prosvetnom »takmičenju«, trku koja dovodi do apsurda i pravo takmičenje i pravi kulturni i prosvetni rad, nego na onaj na delu pokazani entuzi-

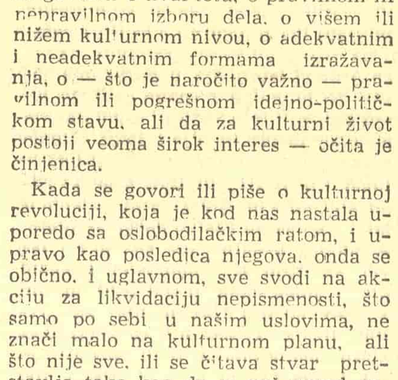

U polju

Skica Milivoja Nikolajevića

Tanasije MLADENOVIĆ

jazam u usvajanju tekovina kulture i nauke, na onaj kulturni polet koji je zahvatio i pojedince, i preduzeća, i ustanove, i masovne organizacije.

Kod nas se nekako neosetno uvrežila tendencija suviše kritičkog ocenjivanja naših sopstvenih snaga. Po pitanju kulturnog nasleđa, koje ni do danas nije pravilno i u dovoljnoj meri ocenjeno, tu i tamo se, naprimer, još može čuti da je ono »malo«, »neznatno« i t. sl. Koren ovakvog shvatanja vuče se još iz bivše Jugoslavije, kada su se i buržoazija, kao nosilac političke vlasti, i razni dekadenti u literaturi, kao nosioci njene »kulture«, klanjali pred »naprednim« i »kulturnim« Zapadom, puni samopljuvanja i sažaljenja prema našoj »balkanskoj zaostalosti«. To što je naša »balkanska zaostalost« izbacila u toku oslobodilačkog rata iz svojih redova prave branioce slobode i branioce prave, istinske kulture, to još, izgleda, ne mogu potpuno da shvate ostaci bivših vlastodržaca i njihovi bankrotirani ideolozi koji bi vrlo rado prihvatili, kad bi to samo bilo moguće, neku varijantu »Maršalovog plana« u objasti literature i umetnosti. Usvajajući sve pozitivne i demokratske tekovine kulture Zapadne Evrope i čitavog čovečanstva, naši narodi u prvom redu obraćaju pažnju svom kulturnom nasleđu koje zaista nije ni tako malo ni tako neznatno, kao što se to pokušavalo da dokaže u bliskoj prošlosti.

U vezi s kulturnim nasleđem usko je povezano i pitanje sadašnjeg, savremenog kulturnog stvaralaštva naših naroda. Površni posmatrač u mreži raznih kulturno-umetničkih društava, kulturno-prosvetnih ustanova, u bezbrojnim priredbama, koncertima, predavanjima, pozorišnim pretstavama, festivalima i smotrama svake vrste, kojih je i te kako mnogo bilo od oslobođenja do danas, može da zapazi samo opšte tendencije kretanja u kulturnom razvitku masa, ali nikako i njihovu pravu suštinu i smisao. Iza cifara i brojki, koje ne treba nikako potcenjivati, leži ogromna stvaralačka snaga, aktivnost i inicijativa naroda. Obični ljudi iz naših naroda u pesmi, u muzici, u glumi, pa i u drugim granama umetnosti, i u literaturi stvaraju ako ne definitivne vrednosti, a ono u najmanju ruku, bazu za buduće pesnike, pripovedače, muzičare, slikare, vajare, itd. Treba proći malo kroz masovne organizacije, kroz kulturno-umetnička društva i ustanove, treba zaći i u provinciju, pa videti s koliko ozbiljnosti i oduševljenja narodne mase učestvuju u izgradnji našeg novog kulturnog života.

Ali, narod i kao potrošač kulturnih dobara, da upotrebimo ovaj ekonomski i skoro vulgarni način izražavanja iz dnevne štampe, izlazi danas pred nas sa daleko istančanijim ukusom, sa daleko većim zahtevima. O novoj, posleratnoj pozorišnoj i filmskoj publici već je pisano i u našoj stampi i u našim časopisima. Ogromni priliv nove publike u pozorišta, u bioskope, koncertne dvorane i biblioteke ne znači samo činjenicu da je porastao broj **interesenata** za tekovine kulture, nego i sve jaču potrebu da se i broj literarnih, umetničkih itd. dela što više umnoži, to jest, prosto rečeno, potrebu da se narodu dâ što više pesama, romana, priča, slika, partitura i t. sl.

Savez kulturno-prosvetnih društava primio je, između ostalog, na sebe i zadatak da ovu potrebu zadovolji. Sasvim je razumljivo da Savez ovaj zadatak sam, bez aktivne pomoći drugih masovnih i kulturnih organizacija, neće moći da izvrši. Čvrsto povezan i oslonjen u svome radu na Narodni front, ovu opštenarodnu političku organizaciju, koja je iz svoje sredine izbacila i istakla bezbrojne primere divnog zalaganja i samopožrtvovanja u izvršavanju obaveza i zadataka u okviru Petoletke, Savez kulturno-prosvetnih društava nužno i neminovno u svom radu mora da se obrati za svestranu pomoć svim našim kulturnim i javnim radnicima i umetnicima.

Prirodno, i nekako samo po sebi, nameće se pitanje: šta književnici i literatura mogu da pruže kao pomoć Savezu?

Svaki onaj ko se, u toku rata ili posle oslobođenja, bavio kulturno-prosvetnim radom vrlo dobro zna šta znači i kakve tegobe u radu pretstavlja nedostatak takozvanog »materijala«, tj. nedostatak literature, pogodne za izvođenje na manjim pozornicama, na manjim lokalnim priredbama po gradskim reonima ili u unutrašnjosti. Oslobodilački rat, koji je tako silno i jarko pokazao šta znači nesputana i oslobođena narodna energija na svim poljima ljudske delatnosti, istakao je, isto tako, i sav značaj literature, njenu preobražavajuću snagu i moć u revolucionarnoj borbi naroda za slobodu. Taj značaj literature ne samo da danas, u periodu izgradnje socijalizma nije postao manji, nego, naprotiv, — postao je još širi i dublji!

Zadatak i prava pomoć koju književnik može da pruži svome narodu u njegovoj borbi za osvajanje tekovina kulture jeste, prema tome, da, pre svega i u prvome redu, — piše. I to što više da piše. Pitanje kvaliteta je, razume se, nužan preduslov tog pisanja.

Našem narodu su danas više nego ikada potrebne i dobre jednočinke, i dobre pesme za recitovanje, i dobre drame i komedije, i dobri tekstovi za takozvanu masovnu pesmu. Ovaj problem se kod nas neće i ne može, po našem mišljenju, rešiti putem prostih »porudžbina«. Dosadašnje iskustvo je očigledno pokazalo da su svi konkursi (bar književni) u ovom pogledu sasvim podbacili i potpuno promašili svoj cilj. Na te konkurse obično su se i uglavnom javljali, ili ljudi, često ne bez talenta, ali koji u svom literarnom radu nisu dalje odmakli od najobičnijeg početništva, ili nadri-pisci.

Međutim, ako se problem takozvanog »materijala« ne može rešiti prostom »porudžbinom«, to još ne znači da je nerešljiv ili da ga uopšte ne treba rešavati.

Razume se da će se naš književnik svome društvu i svome narodu najbolje odužiti ako stvara književno što bolja i trajnija dela. U tome momenat dnevne potrebe ne može uvek odlučivati. Ali pored toga naše društvo i naš narod traži od književnika i zadovoljavanje neposrednih, takoreći nasušnih potreba kulturnog života. Zadovoljavanje tih potreba ne mora biti u suprotnosti sa stvaranjem trajnih vrednosti. Ni za dnevne potrebe našeg društva ne odgovara neka plitka, šablonska »dnevna literatura«. A literatura stvarana za zadovoljavanje dnevnih potreba može da ima i trajne vrednosti, ako je dobra, jer naša stvarnost za to daje inspiracije. Neki književnici se možda plaše ili ne mogu da pišu po »porudžbini«. Ustvari se ne radi o porudžbini, nego o tome da se zadovolji žeđ masa za književnim »materijalom«, da se zadovolji opravdani zahtev našeg društva. Razume se da od talenta pisaca zavisi na koji način će taj zahtev zadovoljiti, bilo da pišu s pretenzijom na trajnost, bilo da pišu s osećanjem nasušne potrebe naroda.

KNJIŽEVNI UTISCI

IZ PUTNE BILJEŽNICE

PETAR ŠEGEDIN

Lastovo, 28 marta 1948

Jutro. Bura: jasno-modra, oštra i prohladna. Zrak je čisti kristal. Pod snažnim zamasima vjetra, kao pod plavim krilom probuđena zmaja s Biokova, dolje — u zatišju doline — čuju se glasovi pjetlova, tu i tamo tek poneki glas čovjeka, zatim mutno, skoro olovno-tamno, blejanje ovce: sve zapravo odaje onaj hladan dojam ranog proljetnog, hladnog dana kada žene, u brzu hodu, sakrivaju ruke u vunene bluze, a djeca poskakuju, guraju šačice u uske džepove, traže prvo sunce, zavjetrinu i u svom trku nose svijetlu aureolu oko žutih, raskuštranih kosa. Blagdan je — i u ovom ranom jutru nema zapravo ljudi: muškarca tek nazreš na puteliku pred mjestom kako se žuri s noćnog ribolova. Iz njegove torbe vire crvenkasto-žute noge i ticala jastoga. I njegov teški hod i umorna šutnja i miris mora neprospavane ribarske noći, koju još uvijek kao da nosi u sebi i oko sebe, čini se da bude u očima djece i žena — koji ih iščekuju na pragovima, sakriti tamom kuće — radost punog podnevnog stola.

Ali svjetlost! Nijema, nečujna i, izgleda, upravo radi toga, kao da se još više želi pokazati pred bijesnim vjetrom, prostire u ovom čistom zraku svu raskoš svoga bogatstva. Bješnjim udarcem vjetra njeno lice postaje još jasnije.

Lastovo je mjesto koje bi slikao El Greco. Sa zapadne strane ono podsjeća, ne u tonu i boji, ali u arhitektonskoj strukturi pomalo na njegov Toledo:

Kose zrake ranog jutra sišle su niz visoke, upravo romantično uzdignute vrhunce, koji amfiteatralno okružuju dolinu, što se prema jugu pruža u ravnicu: Lokavje — kako je mještani nazivaju radi velike lokve negdje u jugo-istočnom dijelu. Na padinama bregova smjestilo se, po boji svojih kuća i krovova, reklo bi se prastaro kameno mjesto. Ulice su uske, kamene, krivudave, često od jedne skupine kuća do druge pretvaraju se u staze. Pojedina dvorišta i hrpe kuća oko njih prorijeđena su s tek okopanim vrtovima (tamno crvena zemlja!) iz kojih se dižu bajami sa prozirnim zelenilom svojih mladih krošnja. A možda upravo krovovi, s prastarim žutilom i mrkim crvenilom što neobično trepere, natkriti u zavjetrini blagom igrom jutarnjih dimova, daju ovom zraku nad čitavim mjestom onu draž i raskoš, koju bi sigurno imala svjetlost kada bi prolazila kristalima starog zlata.

Hodaš li ulicom tako sam, sreta te ponegdje mučaljivo dvorište s kamenim zdencem, pločnikom požutjelim i izlizanim od starosti i generacija koje su se izmijenile na njemu, a gore, na starom zidju dižu se potamnjeli stupovi s obješenim tikvicama. To su one tikvice što se osušene upotrebljavaju kao sudovi za vino i vodu: znak putnika!

— Ej vi, ej ti, čovik... — dovikuje dijete. Nestane ga začas, da bi se opet pojavilo s novim usklikom.

Gledam ga i s radošću očekujem njegov novi povratak. Nastaje igra između mene, koji šutljivim smijehom gledam u njega što me je izabrao kao predmet svoje jutarnje igre. I tek onda, kada su mu se pridružila druga djeca, nastao je opći smijeh, koji me je odveo na ulicu, među stanovnike. Nisu znali koliko su me razveselili svojim riječima, svojim govorom govorom mog djetinjstva na susjednom otoku, riječima kojima pišemo i govorimo, na ovim obalama i dijelovima našeg tla rasutog po pučini već stoljećima. I ta djeca, koja su me svojom igrom i smijehom povezala s ljudima što su se javljali iz svojih tamnih kućnih prostora, i to staro zidje s vrtovima i krošnjama, — davno izgrađena dvorišta, brda i svo raslinje skupa s vjetrom i mekim, neposrednim našim riječima, sve ni je to postajalo jedan veliki tok trajanja nas samih, što trajemo ovdje u jedinstvu zemlje, mora i nebesa, a izražava se neposrednim i jednostavnim čuđenjem obična čovjeka, kada ga pitate, da li svi govore hrvatski: ovdje se nikada i nije prestalo govoriti našim jezikom! Zar je to potrebno više naglašavati? Zar je tu toliko očiglednu istinu potrebno dokazivati?

Ta zar niste čuli one koji to osporavaju? Eto- opet su se javili na ulicama Trsta, i u ime kršćanstva, u ime kulture, u ime pravde opet viču:

— Dalmazia o morte!

Taj divljački krik potsjeća na krvoločno megalomansko kabotenstvo D'Annunzia 1915: »Pod latinskom snagom Rima, kao pod barbarskom snagom Gota, Langobarda, Franaka, germanskih Otona, Bizantinaca, Mađara, Austrijanaca, gradski život obale s one strane, kao i ovaj s ove strane, bijaše uvijek izvorno i u biti talijanski... Na ovo evandjelje dalmatinsko možemo se zakleti...«

Taj divljački krik, krik povampirenih fašista-osvajača iz minulog rata, potsjeća na bjesomučne pogrde što su ih povodom »osvajanja Rijeke, 13 jula 1920, »kršćani« i »pretstavnici kulturnog Zapada« osuli na srpsku vojsku i jugoslovensku zvijer«: »Otsutan bijaše neprijatelj vještiji u svojim balkanskim zavjerama, nego u frontalnim napadima...«

Od onog Velikog petka kada su ti kršćani, katolici, pod blagoslovom namjesnika Kristova na zemlji, napali Albaniju, od »slave« koju su dobili pobjedom otrovnim plinovima u »frontalnom napadu« nad vojskom Abesinije naoružanom koplijima i strijelicama, od grandioznih pobjeda »frontalnim napadima« na grčkom frontu do kriminala dostojna hijena nad našom zemljom i smrti Ivana Lozice na susjednom otoku, što je sve učinila rimska gesta »plemenite rimske krvi«? I krv se još nije osušila koju su fašisti prolili ovom zemljom, garišta još sva ni uklonjena nisu, koja su ostavili a već laju na lancu imperijalista njušeći i očekujući da će tragom krvavih djelata opet doći do plijena, do »slave«. Jer »O more, nemoj mi dati moje mrtve, ni moje lađe: daj mi slavu!« (D'Annunzio) Koju slavu? »...Slavu koja će donijeti od vrha Italije do dinarskih vrleti zakonitu vlast Italije, što znači posmijeh i harmoniju pravde i civilizacije.«

Pravde! Civilizacije!

Pitam u jednoj skupini ljudi, s jedne uzvišice, s koje se vide polegli otoci naši s bijelim Biokovom u daljini, za imena brda ovog otoka. A oni, kao da u njima spominju sve generacije svojih pređa, govore: Hum, Brege... Imena polja: Lokavje, Kosovo, Vresovi Dolac, Hrastove, Zlo Polje... Imena rtova na moru: Zaklopatica, Žrvnja, Duvna, Vela Strana... Uvale: Kruščica, Zaklopatica, Korita, Jurieva Luka, Borova, Duvna, Sito, Muravica, Duboka, Negoina. Otoci: Maslovnjak, Rutveniaci, Močare, Karlovića Tovari, Lašnik, Bratin Otok, Crnac, Bijelac, Kopist...

Toj nakaznoj pravdi i civilizaciji odgovorio je već naš narod i sigurno, a ti crni grobari još uvijek pamte ove uspomene:

«Ćeljusti kamenja
S mržnjom drže tijela
Izgorjela, bijela,
Krvava, plava,
To tudini mru:
Slušaju sa stijenja
Četiristo glava:
Mai piu!
Mai piu!«

(Goran Kovačić: »Kukavice«)

Penjem se još više odakle ću moći sagledati svu pučinu morsku. Mirta, vrijes, leprina — sve je u cvatu oko mene. Kako veličanstvena slika nepreglednih voda, što šume dubokim, bezgraničnim šumovima vrijuči pod udarcima bure. Gledam to more mora i stidim se dati mu bilo kakav atribut. Gledam ga i slušam u svoj njegovoj širini i čitava me ispunja neobuhvatnost istinitosti njegove i ja istinitost je najveća poezija, najveći zanos koji u meni budi. Istinitost! — i okrećem se prema našim planinama, jer narod naš slavu nije tražio ni od brda svojih, ni rijeka svojih, ni mora, ni nebesa, slava njegova je bila u njemu, u ljubavi prema istinitosti ljudskoj, za koju je žrtvovao svoje najmilije.

Gledao sam sinoć ribare kako, pred svijetlom petrolejke, otvaraju svoja čvrsta usta, kvrgave ruke izjedene od soli, slušao riječi kojima su dijelili mjesta ribolova za prvi proljetni mrak sa susjednim otočanima. Te riječi su u mojoj mašti otvarale sinje morske prostore i bilo mi je na ovom otoku, sred noći, posred neizmjernih voda, pred sitnim plamenom svijetilike, kao da se nalazim u onim mitskim vremenima Odisejevih putovanja. No udarci motora u luci otrijeznili su me. I opet sam gledao kako se tu, pred mojim očima, u sudaru pojedinaca, u sudaru oblika kojima oni izražavaju svoje želje, htijenja, misli, — neposredno, takoreći, iz trenutka u trenutak rađaju klice prava, pravde, kako ljudski život gradi sebe, stvara pravednost, kako zrije oko koje spoznaje istinitost. I tu, upravo kod tih ribara, neposredno sam spoznavao kolika je svjetlost na putu ljudskom istinitost njegova. Na ovom malom otoku, te noći, pred tim radnim rukama, jasnim čvrstim riječima, meni se otkrivao sve jače i konkretnije kriminalitet dekorativne danunzijevske riječi, kriminalitet kvazi umjetnosti, kojoj nije uz bok stajala istina ljudska. No istovremeno dizalo se u meni spoznanje, da i tamo s druge strane Jadrana isto ovakove ruke rade, isto ovakove riječi pokreću svojim pravom i istinitošću ljudske snage naprijed. I upravo sada pred njima stoji borba, borba protiv Šailoka, borba protiv manjine koja crpi snagu iz bijede ljudske, borba protiv onih jadnika koji su oglupavili u dekoru što ga nazvaše kulturom. Ono najčišće u čovjeku izgradilo je vrijednosti kulturne i zar nije upravo stravično, da se glupost ljudska najradije kiti tom kulturom u borbi protiv svakog ljudskog koraka naprijed. Što postaje kultura u njihovim rukama? To je perika, maska, parfem, štaka, bludnica riječ... Tu nema čovjeka, tu je nestao čovjek sa svojom istinitošću.

Jaki su udarci svježeg vjetra, bure, udarali o naš krov i prozore i ma kako to moglo čudno i naivno izgledati, ja sam pustio da se u meni razžari davna želja, da nam jednom s one strane Jadrana prestanu dolaziti razbojnici-osvajači, ubice naših najboljih sinova, palikuće i grobari, a da nam dođu bratske radne ruke, ljudi oslobođeni svih lažnih dekora prošlosti, s okom u kojemu će sjati istinitost ljudska i želja, da se pođe onim putem kojim danas čovječanstvo ide od Šangaja preko Sibira, Karpata do Palagruže.

Kada sam izišao van nebo je bilo čisto, u hladnom vjetru s Biokova i hercegovačkih planina zvijezde su sjale neobično jasno. Opet sam mislio na radne ruke tamo prijeko: veliki je Orion putovao nevidljivo, ali sigurno već otkrivenim putevima i meni je bilo jasno, ako je istina, da će jutro svanuti, onda je i istina, da će te radne ruke skinuti masku, ugušiti bludnicu riječ koja se opet javila na ulicama Trsta, kao i to, da će se ovdje na ovom visokom grebenu u sredini Jadrana sresti stvaralačke ruke, istinita riječ i jasan ljudski pogled.

I dok su se tako u meni rojile misli sunce se dizalo sve jače tamo između Mljeta i Glavata, postajalo je toplije, mjesto je oživjelo riječju našom, žar boja se oslobađao miere, a na moru otkrile su se lađe, veliki svod nad njima bio je jasan. Pred stotinu godina jedan manifest, a danas evo i na zidu ovog starog mjestanca, posred pučine morske, slobodan natpis: PROLETERI SVIH ZEMALJA UJEDINITE SE!

Osvrti na knjige

OTO BIHALJI-MERIN: „DO VIĐENJA U OKTOBRU"

IZDANJE „PROSVETA"

Posle oslobođenja objavljeno je nekoliko dnevnika veoma značajnih kao dokumenata i svedočanstava o borbi naših naroda protiv fašizma. Ovi dnevnici su dali materijal koji može i piscima u sadašnjosti i piscima u budućnosti pružiti masu veoma životnih i karakterističnih podataka o držanju naših naroda i naših ljudi u najezdi fašizma. Sami događaji i fakti izneti u dnevnicima nose u sebi patos i veličinu dramatičnosti i epičnosti borbe naših naroda i našeg čoveka.

Herojski, dramatični i tragični doživljaji iz oslobodilačke borbe još su vrlo sveži i živi u nama. Još mi imamo mnogo da pričamo o onome što smo doživeli i tek smo počeli da pričamo. U našim pričama još je to sve u fragmentima, u epizodama i anegdotama, još se mi zadržavamo na onim tačkama na kojima su nas doživljaji najviše impresionirali u borbi. Još nam je teško da sintetično i u celini govorimo o onome što smo sami doživeli i onome što smo čuli od drugih učesnika u borbi, još nam je teško da damo ono što povezuje obilje raznovrsnosti doživljaja koji su se sa velikom brzinom, dinamikom, dramatičnom i emocionalnom snagom smenjivali jedan iza drugih, — u jedno celo. Još smo mi aktivni učesnici u tim događajima i težimo da damo neposredna svedočanstva o onome što smo lično doživeli i iskusili.

Stoga valjda i naš savremeni pisac, i tada kada stvara delo koje bi po svojoj literarnoj obradi trebalo da bude pripovetka ili roman, daje za sada još uvek najviše dnevnik lično proživljenog, još uvek saopštava najviše šta se njemu lično dogodilo, još mu je teško da se objektivizira i da preko drugih pruži sliku o celome, da obuhvati one velike istoriske događaje koji su povezivali razne sektore i razne pozicione tačke borbe. Još je uvek pisac u događajima, a nije nad događajima, još je uvek njemu lični doživljaj najvažniji, najznačajniji u spletu zbivanja.

To možemo istaći i kao osnovnu karakteristiku romana Ota Bihalija »Do viđenja u oktobru«. To je prvi pokušaj romana o savremenoj temi izišao u srpskoj i hrvatskoj književnosti za ove tri godine. U tome donekle leži i njegov značaj. I Bihalji je ustvari pre dao dnevnik nego roman, mnogo više beležnicu ličnih doživljaja u borbi, nego epos o borbi naših naroda koja je svugde bila živa, aktivna, događala se ona na frontu ili u koncentracionim i zarobljeničkim logorima, ili u akcijama u pozadini. Roman »Do viđenja u oktobru« je romansirani i literarno obrađeni dnevnik o zarobljeničkom logoru kao jednom od sektora narodnooslobodilačke borbe protiv fašizma, sa umetničkim pokušajima da se sa lično doživljenog pređe na umetnički uopšteno.

Tamo gde je dao lično doživljeno pisac je najviše i uspeo. On je najživotniji, najubedljiviji i najzanimljiviji tamo gde je ispričao doživljaje sa ljudima koje zarobljenici dobro znaju, u kojima mogu prepoznati konkretno i autentično ljude sa kojima su živeli u zajednici, kojima prema onome što je Bihalji ispričao o njima mogu utvrditi identitet. Bihalji je i umetnički najslikovitiji i životno najuverljiviji kada prikazuje one događaje iz života zarobljeničkog logora u kojima je on aktivno učestvovao, koje je neposredno osetio na sebi.

Roman »Do viđenja u oktobru« opisuje život zarobljeničkog logora u Nemačkoj u koji su smešteni aktivni i rezervni oficiri vojske stare Jugoslavije. Zarobljenički logor pretstavlja u malome teren naše zemlje pod okupacijom. U njemu je generalštabno voćstvo vojske stare Jugoslavije, ono koje je bilo jedno od močnih stubova reakcije, nasilja nad narodom i eksploatacije od strane kapitalista, ono koje je korumpirano i prodano pripremalo slobodan put u našu zemlju fašističkoj najezdi. To neslavno voćstvo nastavlja svoju izdajničku akciju i u zarobljeničkom logoru, okuplja oko sebe jedan deo starijih i mlađih aktivnih i rezervnih oficira, onih koji su vaspitani u šovinizmu ili su politički i moralno iskvareni služeći raznim monarho-kapitalističkim diktaturama stare Jugoslavije. Sa druge strane formira se u zarobljeničkom logoru organizacija koja je u vezi sa borbom naroda protiv fašističke okupacije. Tu su okupljeni slobodoumni, napredni i pošteni ljudi, istinski patrioti, najbolji i najveći deo od onih koji žive u logoru. I dok izdajnička grupa oficira — koja pretstavlja mračno, glupo, zločinačko, beskarakterno, uhodničko, — živi niskim, poltronskim i uličkim, stvarno životom ropskim u stavu i odnosu prema svojim fašističkim gospodarima, dotle organizacija u sastavu narodnooslobodilačkog pokreta sve čini da se herojski i moralni kvaliteti naših naroda ispolje i u logorskoj zajednici, da se ne klone duhom, da se ostane slobodan čovek i u bodljikavim žicama, da se u podvizima, ne obzirući se na žrtve omogući veza zarobljeničkih logora sa oslobodilačkom borbom, da se u zarobljeničkim logorima stvori front te borbe protiv fašizma. Ova organizacija je imala da vodi dvostruku borbu. S jedne strane sa fašističkim neprijateljem, sa gospodarima i čuvarima logora, s druge strane s njihovim saveznicima, ili tačnije rečeno s njihovim slugama, nažalost svojim zemljacima, koji su živeli unutra u logoru, motrili na rad organizacije, dostavljali patriote Gestapou, vršili ono što su radili i izdajnici u zemlji, uništavali svoj sopstveni narod. Ova organizacija je imala da pobedi i onu čamotinju koja je pretila da demoriliše preko tuge i brige za svojima, nostalgije prema zavičaju i preko jednoličnosti i skučenosti života koji je lišen slobode. U zarobljeničkim logorima vodila se žestoka borba koja je imala svoju intenzivnost, a takođe svoju specifičnost, odvijajući se na uskom terenu među bodljikavim žicama.

Oto Bihalji postavio je sebi zadatak da verno opiše tu borbu, i on je uglavnom uspešno svršio taj zadatak. U njegovom romanu su opisi ove borbe snažni, uzbudljivi i impresivni kada prikazuju akcije ilegalne organizacije koje se javljaju u punom razmahu dramatičnosti u drugom delu romana. Vodi se borba na život i na smrt oko radio aparata, oko pribavljanja i skrivanja oružja, oko štampanja vesti s fronta, stvaranja veza sa drugim logorima. I u toj borbi odražava se naš čovek požrtvovan, durašan, životno iskusan, okretan i inventivan, priseban u opasnostima. Živo i dramatično su opisana i bekstva zarobljenika, sa doživljajima koji su zahtevali puno zalaganje žive inteligencije, zdrave pameti, vitalnosti, čvrstine i živaca.

Punom realističkom zahvatu u prikazu oslobodilačkog pokreta u logoru smeta to, što se pisac donekle ograničavao na uži krug ličnosti, a nije umetnički produbljeno prikazao kroz fabulu sam pokret kroz najtipičnije likove i situacije.

Ono što je slikovito u opisivanju i pričanju Ota Bihaljija, to su ličnosti i odnosi među ljudima. Bihalji ima dobro posmatračko oko, uočava karakteristične crte kod ljudi, kao portretist koji je udubljen u studiju individualnih osobina svoga živog modela. Bihalji je uspeo da naslika žive ličnosti, naročito one koje su iz njegove najuže okoline, i koje su ga zainteresovale svojim ličnim i osobenim životom. Zarobljenički logor je davao mogućnosti za slikanje raznovrsnih i vrlo karakterističnih likova, jer su ljudi u njemu bili skupljeni sa raznih strana, raznih krajeva naše zemlje, i raznih profesija i društvenih slojeva. Bihalji je s dosta uspeha dao portrete nekih ličnosti koje su tipične za život stare Jugoslavije: onog bivšeg potpretsednika beogradske opštine, na primer koji je sav oportunist, frazer i licemer, ili onog logorskog filozofa koji svoju strašljivost i besprincipijelnost skriva u psevdofilozofiju, u intelektualistička i eruditska zanovetanja. Bihalji je kao pisac zanimljiv i uverljiv kada prikazuje odnose među ljudima koji žive zajednički u logoru pod teretom ropstva, Gestapoa i bodljikavih žica. U tome je jako ispoljen njegov živi interes za čoveka, njegovo staranje da priđe ljudima otvoreno, iskreno i intimno.

Roman ne pokazuje te vrednosti kada pisac hoće u njemu da opiše proces unutrašnjeg razvitka ličnosti, sazrevanje ličnosti ili njen unutrašnji moralni preobražaj, ili njene psihičke i duševne krize. Izrastanje ličnosti preko duševnih borbi sa onim što je stečeno u vaspitanjima, a naročito u vojnoj obuci, postupni izlaz iz zabluda, iz šovinizma ili iz političke neutralnosti, postupno prelaženje na stranu organizacije narodno-oslobodilačkog pokreta u logoru, gde je bilo mesto svakom poštenom i pravom rodoljubu, to nije izrazito, psihološki motivirano i delima ilustrovano, prikazano sa životnom i umetničkom ubedljivošću u romanu Bihaljija. Tome doprinosi i to što je roman pre svega dnevnik, što je kao dnevnik iskidan epizodama i reportažama veoma ilustrativnim za život lo ora, što u njemu nedostaju takve ličnosti koje su romansijerske osovine oko kojih se zbivanja okreću. To nisu ni Buljooki koji je dnevnički postavljen, to nije ni Ženja u razvijanju čijeg lika ima romansijerske procedure, ali koji je pokraj sveg staranja pisca ostao nedovoljno plastičan, nedovoljno izražen, ne utiskuje se dublje u interes čitaoca.

Razlika je osetna u romanu između onoga što je neposredno doživljeno i onoga što se opisuje po pričanjima drugih. Ono što se opisuje po pričanjima drugih nije više toliko životno, toliko uticajno, ne deluje tako da se čitalac zaboravi da je u literaturi. Prvi deo romana, kada još ilegalna organizacija nije stala na noge, kada bolji deo logora još nije politički povezan, ima mnogo delova u kojima je literatura više zastupljena nego život. Tome velikim delom doprinosi i to što je pisac kao politički emigrant dugo živeo van naše zemlje, što nije potpuno srođen sa našim seljacima i radnicima, sa čovekom naše sredine, sa događajima koji su prethodili upadu fašističkih napadača u našu zemlju. Sva ona priprema slobodnog, gotovo neometanog ulaska fašističkih hordi u našu zemlju, petokolonaštvo, manifestacija narodne volje i narodnog stava prema fašizmu 27 marta, upad okupatora, — to je kod Bihaljija više dato anegdotski u duhu reportaža nego romansijerski sa postoljima nacionalnog eposa u životnoj i političkoj stvarnosti. Odnos naroda prema ratu i vojsci koja je izdajom stavljena pred kapitulaciju, metež kapitulacije i pad u zarobljeništvo, od velike važnosti za ovaj roman, obrađeni su fragmentarno i u velikoj meri letimično, sa tragom činjenice da se pisac vratio u zemlju ukratko pred rat. Nedostatak obrade padanja u zarobljeništvo reflektuje se na osnove formiranja života zarobljeničkog logora i na vezu logora sa domovinom. Manje je ubedljiv pisac i kada daje epizode i ličnosti iz ilegalne borbe naroda u domovini.

U romanu se pokazuje velika književna kultura pisca. Bihalji je video veliki broj kulturnih centara, živeo u njima, učestvovao u književnim pokretima i naprednim demokratskim borbama između prvog i drugog svetskog rata. Znanja i iskustva, umetnički ukus Ota Bihaljija odražavaju se i u ovoj knjizi. Kada Buljooki u svome bekstvu kroz Nemačku uzaludno traži tragove one demokratske Nemačke u kojoj je proveo deo mladosti do vlasti fašizma, oseća se koliko se dubok obrt političkih događaja koje je preživeo nemački narod kosnuo pisca. On ne stoji pred nemačkim narodom s potpuno uopštenom mržnjom. On očekuje da će se survavanjem fašističke vlasti otvoriti tamnice i da će nemački narod naći put demokratije i napretka. Iako u romanu pisac svoj interes u velikom delu posvećuje Jevrejima, on se uzvisuje nad tragedijom Jevreja uzetih posebno i sa jedne ispravne, visoko uzdignute političke platforme posmatra svet u budućnosti. Roman »Do viđenja u oktobru« je i politička knjiga, delo borca koji je i teoretski i u praksi aktivan učesnik u izgrađivanju revolucionarne avangarde.

Kompozicija romana je dnevnička i hroničarska. Zbog toga što su događaji opisivani fragmentarno, i to oni svedeni na vrlo uzan teren, poglavito na teren jednog odeljenja u barakama logora, to je celina romana prilično iscepkana, a u tom vidu ni život zarobljeničkog logora tu nije celovit. Hroničarsko sužavanje na jedan deo logora ometa i davanje potpune, duboko zahvaćene slike antifašističkog pokreta u logoru. Uvek se tokom stranica romana stavlja pitanje: šta oni drugi izvan odeljenja u kome žive opisane ličnosti rade, čime su oni preokupirani, kakvi su kod njih sukobi. Kada čitamo ovakav roman o zarobljeničkom logoru, nas interesuje život zarobljenika u svima vidovima. A pri lektiri romana »Do viđenja u oktobru« opravdana radoznalost u tom pravcu nije u svemu zadovoljena. Nas bi na primer mnogo interesovala ona aktivnost u zarobljeničkom logoru na podizanju kulturnog nivoa zarobljenika, diskusije povodom predavanja, tai život logora u kome se odražava vitalnost boraca narodno-oslobodilačkog pokreta koji neprekidno kuju svoj duh, bogate svoju misao i znanja za stvaralačke i revolucionarne akcije. Ni delovanje putem umetničkog života na svest i duh zarobljenika nije dovoljno pokazano u romanu. Jedan fragmenat iz te delatnosti je iznet u romanu, ali više kao zaleđe veoma živo i uzbudljivo ispričanom podvigu uzimanja dokumenta iz sobe Gestapoa. Takođe je u romanu više pričano o grupi izdajnika nego što je ona pokazana u akciji, u propagandi, delovanju na ljude, smutnjama, konkretno prikazanim lažima i mahinacijama koje su joj bile svojstvene, u ličnom životu. Roman je skopljen od vrlo živih i umetničkih slikovitih ilustracija koje su hroničarski izložene, koje ne povezuje jedinstvena akcija, fabula, jer je romanu jedna od glavnih svrha da opiše »istinite i mnogima poznate događaje«, da bude za one čitaoce koji su doživljavali to isto što i pisac u zarobljeništvu u sadržini verodostojan i autentičan. Pisac je na kraju romana obavestio svoje drugove zarobljenike da »iako ovaj roman opisuje istinite i mnogima poznate događaje — on slobodno povezuje stvarnost i maštu«. U mnogim svojim delovima roman deluje kao filmski scenario, onaj scenario koji se pravi na stvarnim događajima i istinitim prikazima života. Više stvaralačke mašte dovelo bi do idejno dubljeg poniranja u stvarnost.

U romanu »Do viđenja u oktobru« Ota Bihaljija dobili smo veoma ozbiljno i sadržajno književno delo. Sektor narodno-oslobodilačke borbe u zarobljeničkim logorima njime je bogato osvetljen. Mnogima će pomoću njega biti jasno da život u zarobljeničkim logorima pripadnika naših naroda nije bio samo tamničarski uparložen, već borben, aktivan i stvaralački, da je oslobodilački pokret jugoslovenskih naroda i u samim logorima bio svetao primer.

Velibor GLIGORIĆ

»GLAVA DEVOJČICE«

»Glava devojčice«, od Uroša Predića, jedna od prvih slika starog majstora, rađena 1878 godine, izložena je na Izložbi savremenih vojvođanskih umetnika u Novom Sadu. Ovaj svoj rad Uroš Predić nedavno je poklonio galeriji Matice srpske.

KROZ ČASOPISE I LISTOVE

Osvrt u časopisu „Djelo" na neke probleme našeg muzičkog života

Časopis za politička, ekonomska i kulturna pitanja »Djelo«, u svome martovskom broju, pored većeg broja članaka i osvrt o političkim i privrednim problemima, objavljuje i duži članak Slavka Zlatića »O nekim problemima muzičkog života u Hrvatskoj«. U članku se ističe da su od oslobođenja do danas u našoj zemlji postignuti veliki uspesi na području muzike: muzička umetnost postala je svojina celog radnog naroda. Ali ističući uspehe, potrebno je isto tako ukazati i na greške i nedostatke, i uložiti napor da se oni pronađu i uklone. Pisac članka konstatuje, na prvom mestu, da naši kompozitori kvantitativno još uvek nedovoljno stvaraju, naročito na tematiku iz savremenog života, zapostavljajući pored ostalog, i neke muzičke oblike koji su danas od velike potrebe (masovne pesme, kompozicije za hor). Kod nekih muzičkih stvaralaca još uvek ima lutanja u raznim formalističkim pravcima, koji idu od primitivizma do konstruktivizma. U pogledu delatnosti naših reproduktivnih umetnika, Slavko Ježić konstatuje da se zapaža nedostatak plana i pravilnog kriterijuma pri sastavljanju koncertnih programa. Dela domaćih autora, pa i kompozitora drugih slovenskih zemalja, retko se izvode. Pisac članka konstatuje da se ne ulaže dovoljno truda na omasovljavanju muzičke umetnosti, na izgrađivanju nove koncertne publike. Potrebno je češće i sa više sistema organizovati koncertne priredbe u sindikalnim organizacijama i domovima kulture, nastojati da programi budu pristupačni širem krugu slušalaca, davati tumačenja muzičkih dela putem konferencija i komentara. U članku se takođe konstatuje da je muzička izdavačka delatnost u Hrvatskoj nedovoljna i neplanska. Pisac zatim navodi nekoliko primera neodgovorne i nepravilne muzičke kritike, kakve se ponekad objavljuju u našim listovima. On ukazuje zatim na izvesne nedostatke programa zagrebačke radio-stanice, ističući kao pozitivnu pojavu rad naših kompozitora na muzičkoj obradi narodnih pesama, koji često nailaze na nerazumevanje jednog dela publike, naviknute na predratnu, »kafansku« narodnu muziku. Na kraju članka ističe se potreba otvaranja instituta za narodnu umetnost (folklor) u Hrvatskoj, kakvi već postoje u drugim našim republikama, potreba revizije nastavnog programa i udžbenika na Državnom konzervatoriju u Zagrebu i veće brige u vaspitavanju novih muzičkih kadrova.

Dotičući se tako velikog broja važnih pitanja iz oblasti muzičkog stvaranja i rada naših kreativnih i reproduktivnih muzičkih umetnika kao i delatnosti naših muzičkih ustanova, pisac članka je, uglavnom, dao nekoliko pravilnih i korisnih konstatacija i načeo problematiku o kojoj bi inače trebalo podrobnije govoriti. Bilo bi korisno da i drugi naši listovi i časopisi, po primeru »Djela«, počnu diskusiju o problemima našeg muzičkog života, koji su uglavnom i u drugim našim republikama isti kao u Hrvatskoj.

BROJ »KNJIŽEVNOSTI« BEZ KRITIKE

Povodom stogodišnjice mađarske revolucije, aprilski broj časopisa »Književnost« objavljuje članak Jovana Popovića o mađarskom pesniku Šandoru Petefiu. U članku je prikazan lik ovog velikog pesnika-revolucionara, i ujedno je dat i osvrt na smisao revolucionarnih zbivanja 1848 u Mađarskoj. Leskovčev prevod jedne od manje značajnih Petefijevih pesama, štampan u ovom broju ne daje potpunu sliku umetničke i idejne vrednosti poezije mađarskog revolucionarnog pesnika. Na uvodnom mestu časopisa »Književnost«, kao osvrt na stogodišnjicu Komunističkog manifesta, štampan je članak Ota Bihaljija, previše kratak, ali živo i emitovno napisan. To su jedina dva članka u ovom broju »Književnosti«, i otuda pomalo »prigodna« fizionomija celog broja. Osvrti na značajne datume u istoriji književnosti i društvenog razvitka potrebni su i neophodni u jednom književnom časopisu, i »Književnost« je u tome pogledu ispunila svoju ulogu i dosada, posvetivši cele brojeve proslavama godišnjice Njegoša, Vuka Karadžića, Svetozara Markovića i Maksima Gorkog. Ali članci takvog karaktera moraju stajati u pravilnoj srazmeri s prilozima o savremenim književnim problemima i društvenim zbivanjima, kojima je tako bogata naša nova stvarnost. Tog živog, aktuelnog materijala iz našeg novog života, kritičkih osvrta na događaje i pojave u našoj zemlji i u svetu, nema dovoljno u časopisu »Književnost«. U poslednjem broju časopisa potpuno je otsutna književna kritika; nedostaju isto tako i kraći, kritički ili informativni osvrti na pojedine značajne pojave u našoj literaturi i društvenom životu, kao i duži članci, iscrpnije studije o piscima i delima, o književnoj problematici, o društvenim pojavama... Svega jedan osvrt Milivoja Ristića, napisan kao prilog diskusiji o pozorišnoj kritici, vođenoj u Udruženju književnika Srbije, govori koliko je, međutim, ta živa građa iz našeg života bogata i raznovrsna i dostupna svakom piscu koji i sam želi da učestvuje u našoj kulturnoj današnjici. Nedavno je u Udruženju književnika Srbije upravo pitanje saradnje književnika u časopisu »Književnost« bilo stavljeno na diskusiju. Ovaj broj dokazuje da je to pitanje još otvoreno, da u »Književnosti« nema dovoljne i prave saradnje književnika.

U Sarajevu je pronađen originalni primerak čuvenog Nizamijevog dela „Hamsa"

U četvrtom broju »Književnih novina« objavljen je kraći napis o uticaju koji je u našim krajevima, naročito u Bosni i Hercegovini, izvršilo delo velikog azerbajdžanskog pesnika i mislioca Nizamija, čiju su osamstogodišnjicu, prošle godine, svečano proslavili narodi Sovjetskog Saveza.

Sarajevski mesečni list »Odjek« u svome poslednjem broju donosi vest da je u Sarajevu, u jednoj privatnoj kolekciji knjiga i rukopisa na orijentalskim jezicima, pronađen originalan primerak čuvenog Nizamijevog dela »Hamsa« (»Pet riznica«). Ovaj primerak »Hamse« prepisan je 25 januara 1583 godine i ima 294 ispisana lista. Na jednom praznom listu ove Nizamijeve knjige nalazi se i veća beleška o prostranstvu pojedinih zemalja i narodima koji nastanjuju te oblasti.

MARTOVSKI BROJ ČASOPISA »MLADOST«

U martovskom broju »Mladosti«, omladinskog časopisa za književnost i kulturu, objavljeni su članci posvećeni stogodišnjici Komunističkog manifesta i Šandoru Petefiju, pesniku Mađarske revolucije. Časopis donosi i pesnički dosta neuspeo prevod poznate Petefijeve pesme o 1848 godini, »Zornjači naroda«. (Trebalo je naznačiti da je u originalu ova pesma pisana u slikovima).

U poslednjih nekoliko brojeva »Mladosti«, pa i u ovom, martovskom broju, može se, kao opšti utisak, zapaziti težnja nekolicine darovitih mladih pesnika da u svojim, gotovo uvek vedrim i poletnim stihovima, progovore iskrenije, intimnije i toplije nego u ranijim, prvim svojim pesničkim pokušajima, u kojima je bilo dosta retorike, suve didaktičnosti i konvencionalne frazeologije (naročito u pesmama sa tematikom obnove i izgradnje). Trudeći se da nađu svoj, individualan i emotivan pesnički izraz, oni se, međutim, povode ponekad za spoljašnjom, traženom slikovitošću, gradeći stihove na razneženim, mekim tonovima, nagomilavajući metafore na štetu misaone konciznosti pesme, i, istovremeno, udaljavajući se ponegde od savremene tematike. Otuda u nekim stihovima mladih pesnika više ima površne poetizacije stvarnosti i usiljene razdraganosti nego prave životne radosti i optimizma, pravog pesničkog sadržaja i misaone snage.

U zanimljivoj i živoj feljtonskoj rubrici časopisa »Mladost«, pored informativno i recenzentski pisanih prikaza i beležaka o knjigama, pozorištu, filmu, omladinskoj problematici ističu se i pokušaji zrelijih, temeljnijih prikaza (kao što je osvrt na Đurovićev roman »Pre oluje«), zasnovanih na načelima i metodu prave, naučno obrazložene kritike.

NAJNOVIJI BROJ ČASOPISA »STVARANJE«

Mesečni časopis za književnost i kulturu »Stvaranje«, koji izlazi na Cetinju, ima cilj da svojom tematikom odrazi pozitivnu težnju crnogorskih pisaca i javnih radnika da književno oblikuju pojedine značajne teme iz prošlosti i novog života crnogorskog naroda, i da zabeleže važnije kulturne i društvene pojave u svojoj republici. Kao svoje saradnike »Stvaranje« okuplja veći broj književnih, društvenih i kulturnih radnika iz Crne Gore, objavljujući povremeno priloge pisaca i iz drugih republika.

U svome poslednjem, martovskom broju, časopis »Stvaranje« objavljuje nekoliko članaka, pripovedaka i pesama, kao i književni, naučni i pozorišni pregled. Neke od objavljenih pesama su pesnički oskudne, neuspele i u umetničkom izrazu, i po svojoj idejno-tematskoj osnovi. Tako u pesmi »Nova legenda« Emil S. Petrović slika, u nekom starinskom, simbolističkom maniru, sentimentalnim i mekim tonovima, tamnovanje i umiranje trojice zatočenih boraca-komunista, čija se smrt pretvara u neku mistično-religioznu apotezu:

I sunce, dok mutnu Savu u crvenu kupa,
Prodire kroz njihova providna tijela,
A ona kao da iščezavaju, kopne, čile
i nestaju u nebu od rumene svile,
bez tamjana i bez opijela...

»Pjesma o tvojoj kosi« Radoslava Rotkovića, početnička i nevešta ljubavna pesma sa banalno-starinskom intonacijom, puna je grubih neukusnih i pesnički neadekvatnih metafora i poređenja:

Već moji prsti dobuju po tvojoj kosi,
i u nju rone.
Vlasi se povijaju i zvone...
— — — — — — — — — — —
I prštim te svilene konce,
strasno, ko tvrdica kad premeće novce.
— — — — — — — — — — —
Opet moji prsti u kosu tvoju rone,
i vlasi zvone, zvone...

Potrebom i ispravnom težnjom redakcije da se omogući saradnja što širem krugu pisaca, naročito mladih pesnika-početnika, ne može se pravdati objavljivanje ovakvih bezidejnih i nepoetskih stihova.

Z.M.

ŽIVOT UDRUŽENJA KNJIŽEVNIKA

Godišnja skupština Društva književnika Makedonije

Sedmog aprila održana je u Skoplju redovna godišnja skupština Društva književnika Makedonije. Referat o potrebi ideološke izgradnje makedonskih književnika pročitao je Blaže Koneski, dok je sekretar Društva Dimitar Mitrev podneo izveštaj uprave o radu u protekloj godini.

Društvo književnika, Makedonije, osnovano 13 februara 1947, za godinu dana svoje aktivnosti postiglo je nesumnjive uspehe u organizovanju književnog života Makedonije. Na skupštini se naročito podvukla važnost redovnih nedeljnih sastanaka, koji su bili osnovna forma unutrašnjeg društvenog rada. Na sastancima se diskutovalo o novim radovima članova i kandidata Društva, osim toga držani su referati o književnim temama. Sve je to doprinelo stvaranju atmosfere kritike i samokritike, kao i raščišćavanju osnovnih zadataka makedonske književnosti.

Živu delatnost pokazalo je Društvo u nizu književnih čitanja; u 1947 godini nije ostalo skoro nijednog većeg mesta u Makedoniji koje makedonski književnici nisu posetili.

Naročito se treba zaustaviti na književnom radu u toku ove društvene godine. Izdate su sledeće stvari: Rastrel«, pripovetke J. Boškovskog; »Raspeani bukvi«, pesme za decu Sl. Janevskog; »Mice« i Školsko zvonče«, pesme za decu V. Nikoleskog; »Krvava blokada«, pesme, i »Ovčarče« pesme za decu, od L. Karovskog; »Stihovi« G. Ivanovskog; prevod »Gorskog vijenca« B. Koneskog. Osim toga, pripremljene su za štampu pesme B. Koneskog, Sl. Janevskog, poema L. Karovskog, komad za decu od D. Bojadžiskog. Više je radova bilo štampano u časopisu »Nov den«. Važno je istaći da se u novim stvarima mladih makedonskih pisaca oseća vidni napredak u odnosu na ono što su ranije izdali.

Priznanje za svoj književni rad u 1947 godini makedonski književnici dobili su time što su im dodeljene savezne i republikanske nagrade. Saveznu su nagradu dobili B. Koneski za prevod »Gorskog vijenca« i Sl. Janevski za zbirku »Raspeani bukvi«, a vlada Narodne Republike Makedonije nagradila je J. Boškovskog za zbirku pripovedaka »Rastrel« i D. Mitreva za njegov rad na kritici.

U diskusiji na godišnjoj skupštini Društva književnika Makedonije uočeni su i nedostaci u dosadašnjem radu koje treba ubuduće ukloniti. Pre svega, tu dolazi još uvek slabi kontakt između uprave Društva i Saveza, kao i uprava drugih republikanskih društava. Naročito se podvuklo kao negativno neodazivanje na saradnju u »Književnim novinama«. Diskutanti su ukazali na to da uprava mora pokazivati više brige o materijalom stanju i uslovima života članova i kandidata Društva. U vezi s referatom Koneskog, prihvaćena je inicijativa da se unutrašnji rad Društva proširi u tome smislu što će se sistematskije raditi na ideološkom uzdizanju članova i kandidata, a naročito na upoznavanju napredne književne teorije.

Na kraju je ponovo izabrana stara uprava Društva u sastavu: pretsednik — Blaže Koneski, sekretar — Dimitar Mitrev i član — Slavko Janevski.

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA NA »KNJIŽEVNE NOVINE«
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska, broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.